

adeo voluntatem legislatoris eloquitur (§. 198) ; itaque non est dubitandum , quin illius impulsu sequi omnino teneamur : at , si iudicium actionis falsum sit , quantum id vim habeat ad obligationem , disputatur. Imprimis autem facile concedent omnes , neminem , quod falso præceptum esse putet , omittere ; aut , quod falso iudicet esse prohibitum , facere oportere. Et si enim factum legi , quæ non est , nequeat repugnare ; eatenus tamen quis peccat , quod peccandi habeat voluntatem (§. 82) , & , quantum in ipso est , a legis violatione haud abhorreat (§. 164) .

Etamen
conscientia
tiae ?

I. Lex naturalis est lex Divina (§. 100, sch.) : patet igitur actionem , quæ adversatur rectæ rationi , etiam Divinæ legi repugnare ; & ita corrumpit , quæ superiore sæculo nonnullis probata est sententia perniciofa atque absurda ; (Philosophismum vocant) esse nimirum peccata , quæ in foro rectæ rationis , non autem in foro Divino imputentur. Cf. CONCINNA App. theol. Tom. II, Lib. III, Diss. I, C. 10. II. Et quoniam actionis turpitudine non in motu physico , sed morali reperitur (§. 62) , ideo qui legem esse putat , & ab ea recedit , animo æque utitur vitioso , ac si in iudicando non errasset , quorsum pertinet illud PLUTARCHI : *Requiritur non modo , ut , quod agitur , sit honestum , iustumque , sed ut firma ac constans adsit persuasio ; & inde fiat actio , ut , quod fit , fiat ideo , quod animus ita faciendum iudicaverit ;* Timot.

T

T

T. I, p. 238, edit. Wech. Quod totum apte illustrat APOSTOLUS: si *manducaverit*, inquit, *cibum*, quem quis illicitum per errorem arbitratur, *damnatus est, quia non ex fide; omne autem quod non est ex fide*, scilicet ex conscientia, *peccatum est*: Roman. XIV, 23. Cur ergo HEINECCIUS sequendam esse conscientiam errantem indistincte negaverit, El. J. N. I, 45, plane non video. Illud in aperto est, ex provocatione ad conscientiam nondum de rei veritate constare, siquidem falsa sæpe conscientia esse potest.

Quid si fuerit errans.

§. 202. Gravior autem est inter Doctores contentio de conscientia, quæ turpe quod est præcipi, vel quod præceptum est prohiberi, opinatur. Tunc enim aut falsæ quis obtemperat conscientiæ, & legem migrat, quæ nos bona jubet facere, & omittere mala (§. 79); aut agit contra conscientiam, & itidem peccat, quia animum legis violandæ, atque conatum prodit (§. 201). Inde vero effici ajunt, ut hujusmodi homini necessitas peccandi semper imposita esse videatur; ast salva res est: is enim, cui error objicitur inevitabilis, culpa vacat, & imputatione (§. 185); qui vero in errore versatur evitabili, in ejus est arbitrio positum errorem deponere, & ita se ab hypothetica tantum peccandi necessitate liberare (§. 73, sch.).

I. Omnem excusare ignorantiam , aut omnem damnare æque est absurdum : uti enim , qui suomet vitio & culpa in errore hæret , pœna dignus est ; ita , qui involuntaria laborat ignorantia , culpari nullo modo potest (§. 185). Fallax itaque fuit argumentum Critobuli apud D. HIERONYMUM L. I. Dial. adv. Pelag. C. X: *Rogo, inquit, quæ est ista justitia, ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia? Nescio me peccasse, & ejus rei, quam nescio, pœnas luo.* Quid enim si quis sua negligentia errorem fovit? Quid si plane noluit intelligere, ut bene ageret? Psalm. XXXV, 7: *ad hos igitur illud spectat: Est via, quæ videtur homini recta, novissima autem ejus deducunt ad mortem:* Proverb. XV, 25. Aliud omnino dicendum est de errore inevitabili, siquidem auctorem facti eum declarare, qui ejus auctor non est, toti imputationis doctrinæ repugnat (§. 180). Quare non erat, ut, qui cum LUTHERO C. I. *Genes.* extinctam rectam rationem, ac sublatum liberum hominis putant arbitrium (§. 108, & §. 121, sch.), in Scholasticos insurgerent, qui tantum *invincibilem ignorantiam reddere excusabiles* docuerunt. Neque his obloquitur, quod posita obligatione sequendi errantem conscientiam sæpe deesset non peccandi libertas; nemo enim peccare cogitur, sed quisque obligatur evitabilem errorem deponere, nunquam vero animum ad leges transgrediendas promptum nutrire. Idcirco etsi sublata fuerit in novo fœdere lex circumcisionis, qui tamen se ad eandem obstringi putabat, illum APOSTOLUS *debitorem esse le-*

gis universae faciendae pronunciavit, V. ad Galat. 3.

Vel du-
bium.

§. 203. Quoniam, qui periculum adit peccandi, contra legem committit (§. 81, sch. II, & §. 201); consequens est, ut qui dubitat, an actio præcepta sit, vel permiffa, illam suscipere, qui autem dubitat, an actio prohibita sit, vel permiffa, ab eadem abstinere teneatur. Si enim faciat, quod ambigit, an sit illicitum, aut id omittat, ad quod faciendum anceps est, an non fortassis obligetur, jam apparet, eum non penitus effugere legis transgressionem, suamque cupiditatem virtuti anteferre. Ast si ea obveniat species, ut de actione, an sit præcepta, vel prohibita, dubium oriatur, hæc ob eandem causam interna erit suspendenda, dandaque opera, ut dubio quantocius sublato illam, quæ sanæ rationi magis consentanea videbitur, sententiam amplectamur.

Conscientiam dubiam a Scholasticis perperam fingi putat THOMASIVS Jur. Div. I, I, §. 53, quia dubitatio non sit animi iudicium, sed iudicii suspensio: ast vana est hæc logomachia; certe is etiam iudicat, qui etsi decisionem non facit, tamen pronuntiat, nondum sibi liquere; quo in statu, argumentis primum ex re, dein, si opus fuerit, ab auctoritate petitis, vel dubium oportebit deponere, vel in eam partem, quam permiffam esse constat, se vertere; & ita *semi-*
sam

tam eligere tutiorem; Cap. 12 \times *de homic.*; quapropter APOSTOLUS Corinthios in dubio ab esu cibi diis immolati voluit abstinere *I. Corinth. VIII*: ubi vero nasceretur dubitatio, an aliquid vetitum sit, vel præceptum, veluti, ut hoc utar, patrem perduellem accusare, suspendenda omnino erit actio, & post diligens examen illi conscientiae dictato, quod verosimilius videtur, se conformare. *Quocirca*, inquit præclare CICERO, *bene præcipiunt, qui vetant, quidquam agere, quod dubites an aequum sit, an iniquum. Aequitas enim lucet ipsa per se, dubitatio autem cogitationem significat injuriae*, Off. I, 9; unde cautissimi cujusque præceptum esse dixit PLINIUS: *Quod dubitas, ne feceris*: Ep. I, 18.

§. 204. Non tamen manifesto semper, ^{Vel tantum probabile.} atque evidenti judicio agendum est, sed si nihil certi haberi possit, satis utique fuerit id, quod probabile est & verisimile, consuetari, nec secus eos sæpissime nihil agere oporteat, qui frustra quæsi verunt certiora. At iniquis: rem tamen habere dubitationem, donec explorata sit veritas, & porro præstare, actionem suspendere, quam periculum peccandi subire (§. 203). Enimvero dubia conscientia non modo rationes judicat esse utrinque ejusdem ponderis, sed etiam paullo momento ita huc illuc impellitur, ut qualem in partem se vertat, plane non habeat: ast conscientia probabilis alterutri

con-

contradictionis parti jam adfentitur, quod rebus mature consideratis unum potius, quam alterum eligendum esse videatur. Quare qui omni, quo potest, studio veritatem investigat, etsi dein certa cognitione destituatur, is tamen inevitabilis erroris auctor nequit declarari (§. 185).

Veram, quam supra dedimus (§. 179), probabilitatis notionem bene in animum imprimere necesse est, ne secus in gravissimos, qui hac in re creati sunt, errores etiam delabamur. Latet nimirum in quavis probabilitate aliquis cognitionis defectus (§. cit.), qui quatenus fuerit evitabilis, probari nullo modo potest (§. 185). Inde ergo vim accipit probabilitas, quod adhibita congrua atque hypothetica (§. 194) diligentia, iudicio de actionis singularis moralitate illustrando incumbatur; qui enim id præstiterit, etsi adhuc a vero possit aberrare, certum tamen est, a culpa eum esse immunem, siquidem nulla esse obligatio impossibilium (§. 72), nec imbecillitas mere naturalis venire in imputationem potest (§. 184). Fac vero opinionem probabilem ideo alicui videri, quod debita attentione, aliisque inveniendæ veritatis adjumentis, uti neglexerit, inanis jam adest probabilitas, & quæ agentem a reatu nequaquam excusat. Equidem APOSTOLUS cum beatum dixit, *qui non iudicat semetipsum, in eo quod probat*, Rom. XIV, 22; ast de eo loquitur, qui recta utitur conscientia, aut saltem invincibili laborat cognitionis defectu; qui enim erro-

re fallitur evitabili, non potest semetipsum non damnare: ex his autem intelligitur, cur DARIESIUS ex defectu cognitionis invincibili probabilitatem *licitam*, ex vincibili autem *illicitam* duxerit, Obs. J. N. LVII, §. 1, seq.; & cur HEINECCIO probabilem conscientiam a peccato excusare nimis generatim neganti, *El. J. N. I*, §. 40 *sch.*, haud liceat suffragari. Et ita merito ALEXANDER VIII illam confixit propositionem: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.*

§. 205. Ubi vero conscientia minus probabilis confligit cum probabiliore, atque eadem actio ex gravibus quidem momentis licita, re tamen diligenter perpensa majori cum probabilitate illicita esse judicatur, absurdum utique foret iudicio minus verisimili adhærere. Præterquam quod enim nos progredi semper oporteat in via ad veritatem, finique intellectus adversetur retrorsum cedere (§. 29), fieri etiam non potest, ut in eo statu dubitatio de facti turpitudine deponatur (§. 179, §. 203). Peccaret igitur opinionem sibi ipsi minus probabilem amplexus, quia non modo id, quod ambigit, an rectum sit, faceret (§. 203), sed etiam videns meliora probansque nihilominus sequi deteriora, & ita resistere conscientiaë sustineret.

Cur id imprimis tenendum sit, quod verisimilimum,

Ea quidem fuerat Academicorum ratio, ut quoniam veritas hominum ingeniis sæpe impervia esse videatur, inducerent quoddam probabile, cui velut normæ officia sua conformarent. Nemini autem id venerat in mentem, ut in duarum opinionum conflictu minus probabilem rejecta probabiliore feligi posse docerent. Immo vero id agebant, ut in utramque partem dicendo, & audiendo elicerent, & tamquam exprimerent aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quam proxime accedat, ut dein sine præjudicia auctoritatis, quod esset optimum, judicare possent; CICERO Acad. Q. L. IV, Cap. III. Inde erat, quod traderent: *Quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offerret, quod sit probabilitati illi contrarium, eo utendum sapienti*; loc. cit. cap. XXXI. Quod ipsum alibi enodatus a CICERONE declaratur: *Nobis autem, ait, nostra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maxime probabile occurrat, id nostra jure liceat defendere*; Offic. III, c. 4. Postea quidem Scepticis, qui de omni veritate detegenda desperabant, & omnes probabilitatis gradus pares esse arbitrabantur, quodcumque probabile ad recte factum sufficere est visum; SEX. EMPIR. I. Pyrrhon. Hypot. C. XXXII. Sed nec ullus horum inventus est, qui minus probabile in conspectu probabilioris sequi hominem posse tradere sit ausus. Quare summo opere dolendum est perniciosam hanc sententiam, quam MEDINA, in commentariis ad D. Thomam I. 2, Q. XIX, anno 1577 editis, calamo primus propugnasse creditur, tam multos postea invenisse sectatores. Uti-

nam

nam saltem ad præceptum CICERONIS advertissent mentem : *Sed ne in maximis quidem rebus quidquam*, inquit, *adhuc inveni firmitus, quod tenerem, aut quo judicium meum dirigerem, quam id, quodcumque mihi quam simillimum veri videretur, cum ipsum illud verum in occulto lateret* : Orator in fin.

§. 206. Sed nec magis voluntati bonum, quam intellectui verum pro fine positum esse constat. Quemadmodum igitur minus bonum, in conflictu cum bono majori fit comparative malum (§. 34), sic quod minus probabile est, quando cum probabiliore opinione comparatur, amittere probabilitatem necesse est. Quis enim illud probabile amplius esset dixerit; quod jam a veritate magis recedere, quam ad illam accedere compertum est; & quis propriæ cognitionis defectum obtentu naturalis imbecillitatis excusare auderet, si quidem lumini prælucenti sibi clariori lumen obscurius anteposuit. Denique sicuti adulterinam corruptamque esse libram quisque agnosceret, in qua pondus levius præponderaret graviore; ita falsam spuriamque esse conscientiam fateri oportet, quam facta momentorum contentione non fortiora ad agendum flectunt, sed debiliora (§. 32 sch., §. 179).

Opinione
minus
probabili
rejecta.

Sane, quoties duæ opiniones inter se sunt dissidentes, fieri non potest, ut plus una
vera

vera sit : igitur enitendum est , ut nostra fiat
 verisimillima , & , quantum fas est , ad cer-
 tam accedat conscientiam ; nec probabilibus
 immorandum , nisi quando non datur ulte-
 rius progredi , quod , si nihilominus errave-
 rit conscientia , error fuerit inevitabilis , &
 ab imputatione immunis. E contra si quis
 conscientiam secutus minus probabilem in-
 cidat in errorem , frustra imbecillitatem
 obtendet naturalem ; siquidem , qua major
 fax a ratione prælata ducebat , ire recusavit,
 iisque passus est se flecti ponderibus , quæ
 vim suam jam amiserant. Sumamus enim
 libram , in cujus lance sinistra septem , in
 dextra autem octo sint pondera ; & statim
 percipies septem pondera , quæ , si sola essent,
 descenderent cum sinistra lance , jam ascen-
 dere & elevari per octo pondera contraria.
 Nimirum septem unius lancis pondera cum
 septem ponderibus alterius lancis compen-
 santur ; superest igitur octavum dextræ lan-
 cis pondus , quod adhuc vim exserit suam ,
 & quo imposito , nisi adulterina sit libra ,
 non potest lanx non in eam partem propen-
 dere. Neque eludes argumentum , si dixeris
 cum P. LACROIX Th. Mor. L. I, n. 407 ,
 posse utique *lancem , in qua majus sit pondus ,
 hominis digito deflekti magis* : id enim ad
 modos adulterandi libram pertineret , cujus
 natura est , ut non alia ratione deprimantur
 lances , quam ponderibus impositis , utque
 illa pars præponderet , in qua eadem abun-
 dant ; & hæc ipsa monente APOSTOLO esse
 debet rectæ conscientiæ formula : *Ut unus-
 quisque in suo sensu abundet* : Rom. XIV , 5.
 Cf. TYRS. GONZALEZ. S. J. Præp. Gen. de
 recto

recto usu opinionum probabilium, Romæ
1694.

§. 207. Nunc, quibus argumentis oppositam defendant sententiam, videamus. Quid obijciant ad-versarii?
Aiunt nimirum I. opinionem, quam non constat esse falsam, utique sequi nos licere (§. 204), inde autem de iudicii falsitate non constare, quod contrarium probabilius videatur (§. 179): quin imo II. tamdiu durare dicunt libertatem moralem, donec fuerit legibus circumscripta (§. 85): III. legem vero intelligi nullam absque sufficiente promulgatione (§. 72), quæ sane deficiat, quando probabiliter, seu gravi ex fundamento de illius existentia dubitetur. Addunt IV. semper in dubiis præferenda esse benigniora; nec V. intolerabile illud onus imponendum conscientis, ut in fortiores agendi rationes perpetuo inquirere, easdem librare; dein VI. quod tutius est amplecti teneantur.

Summa hæc sunt momentorum capita, quibus opinatores totam probabilismi machinam sustentant; omnes enim argutationes, fallaciæ, & paralogismi, quos ad tenebras rei alioquin perspicuæ offundendas excogitarunt, non uno, majore licet, volumine comprehendi possent. Ne autem verba tantum dare videantur, ad illas provocant Juris regulas: *In pari causa possessor potior haberi debet*; L. 128, D. de R. J. *Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem*

rem respondendum erit ; L. 20 de eod. In obscuris , quod minimum est , sequimur ; L. 9 de eod. Semper in dubiis benigniora praeferenda sunt ; L. 56, D. eod. Ita vero legislatori partes actoris , libertati partes rei , & conscientiae partes judicis attribuunt , voluntque ut iudex , qui re sedulo perpensa causam actoris invenit probabiliorem , tamen absolvat reum. Quid quod APOSTOLO deferunt testimonium jubenti, ut is , qui manducat, non manducantem non spernat, & , qui non manducat, manducantem non judicet , Rom. XIV, 3 ; & inde conclusionem , ut ex duabus propositionibus sibi contradicentibus utramque sive magis , sive minus probabilem sequi liceat , exsculpunt. Cf. BARTH. MEDINA Comment. in L. II, 2, Q. XIX. Art. VI, Can. 3 ; THOM. SANCHEZ Summa L. I, C. 9, n. 13 ; ANT. TERILLUS Tract. de Consc. Q. XXIII, n. 48.

Refelluntur argumenta a notione probabilis, favore libertatis, & defectu legis petita.

§. 208. Enimvero I. etsi opinio , quæ videtur minus probabilis , absolute & evidenter falsa dici nequeat ; quando tamen comparatur cum probabiliore , ad falsitatem accedit magis , & in eo statu sine peccandi periculo probari amplius non potest (§. 305). II. Nec ideo quidquam detrahitur libertati morali , quæ ad actiones æqualis bonitatis tantum pertinet (§. 78 , §. 84) , nunquam tamen omnem agendi regulam excludit (§. 64). III. Qua fronte autem is legem sibi non esse promulgatam contendet, qui ejus existentiam
affir-

affirmandam potius, quam negandam ipsemet confitetur? Quod si in re dubia, quam paria utrinque momenta efficiunt, actionem veluti permissam suscipere minime licet (§. 203), quomodo id, quod probabilius prohibitum esse judicatur, facere licebit?

Quod evidens non est iudicium, illud verum esse potest, vel etiam falsum; si igitur sequi promiscue liceat, quod non est evidenter falsum, jam vel minima probabilitas maximæ probabilitati poterit præferri, quod utique est absurdum, & hinc propositio: *Dum probabilitati quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus*: ab INNOCENTIO XI merito proscripta est. Sane illa morum regula est mutari nescia, ut ad veritatem, quantum fieri potest, accedamus, quam tamen flocci faciunt, qui opinionem, quam agnoscunt sibi esse minus probabilem, suæ agendi licentiæ prætexunt. Quis autem non obstupescet! Deum & libertatem, sedente pro tribunali conscientia, inter se disceptare, Deo autem fortioribus licet rationibus munito causam abjudicari. Quod immane fictionis monstrum si quis adhuc paulisper digerere posset, mirabitur tamen, opinatores reflexa, ut vocant, doctrinæ tam absurdæ fulcra ex Juris Romani regulis voluisse mutare. Nec enim Lex 128 Dig. de R. J. in *dispari*, sed in *pari* causa præfert possessorem, si enim possessor titulo utatur infirmiore, eum a non possidente, qui

qui titulum adducit probabiliorem, superari juris est notissimi, L. 9, §. 4, D. de publ. in rem. act., L. 6, §. 11, D. quae in fr. cred. Porro damus quidem, in dubio pronuntian- dum esse pro libertate, quæ nimirum jus est connatum ab hominum æqualitate ortum (§. 140), sed uti cessat ea libertas intuitu Supremi Numinis, cui creaturæ omnes ne- cessario subjectæ sunt (§. 141); ita nec ipsi Romani in dubio filium a patris imperio ju- dicassent liberum. Favendum enim liberta- ti est, non licentiæ. Nec majus præsidium in L. 9, D. de R. J., reperitur. Etsi enim ibi tradat ULPIANUS: *In obscuris sequendum esse quod minimum est*: non tamen lumen minimum lumini majori præferri, sed, sicut declarat L. 200 Dig. eod., quod *minimum iniquitatis habet*, eligi voluit: quid autem erit ab iniquitate magis alienum, an legem, quam quis probabilius latam esse agnoscit, custodire; vel libertatem minoribus fultam argumentis tueri? Non igitur oportuit le- ges calumniari, & sejunctis a toto systemate illarum fragmentis fallere imperitiores: *In- civile enim est, nisi tota lege perspecta, una ali- qua particula ejus proposita judicare*; L. 17, D. de LL.

Tum &
reliquæ
fallaciæ
diluuntur.

§. 209. Et quamquam IV. in dubiis præferenda esse benigniora facile conce- damus, hoc tamen non eam vim habet, ut legem dubiam despiciere, & pro nihilo putare sit permissum (§. 203); sed ne quis jura ambigua pro certis sumere, at- que eatenus vel aliquem pœna afficere, vel

vel actum quemdam irritate moliatur: unde satis manifestum est, adductum juris axioma ad coercendam agendi licentiam, non vero ad vincula legum relaxanda pertinere. Si autem V. in legem pro viribus inquirere nimium onus esse judicetur, nulla jam erit tam crassa ignorantia, quæ hoc prætextu non possit excusari. Ceterum VI. quum judicium probabilius esse non possit, quin etiam tutius sit a falsitate, perpetui profecto atque inanes injicerentur scrupuli conscientiis, si quis opinionem sectari deberet minus probabilem, quod illam a defectu rectitudinis noscit esse tutiorem.

Finge testatorem legem dixisse hæredi, ut ancillam, si primum marem peperit, manumittat, hancque uno utero marem & feminam peperisse sic, ut incertum sit, utrum marem an feminam prius ediderit. In hac igitur specie dixit ICTUS CAJUS: *In ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportere*: ut nimirum ancilla libertatem consequatur, quasi per præsumptionem priore masculino edito; L. 10, §. 1, *Dig. de reb. dub.* Ex qua objecta L. 56, D. de R. J., est desumpta. Non itaque hæres a lege testatoris liberatur, sed non obstante eventus ambiguitate, præcepta potius ancillæ manumissio, quam permissa ejusdem retentio dicitur. Videant porro adversarii, quam inepte iterum Legum Romanarum auctoritate abutantur: cogitarent potius hosce ipsos ethnicos JCTos

ex naturali ratione hausisse, ut *in obscuris*
inspici soleat, quod verisimilius est, aut ple-
rumque fieri solet, L. 114, D. de R. J. Nec
 ullam legem investigandi onus subest in no-
 stra hypothesi, siquidem agere volenti, quæ
 opinio sit probabilior, jam apparet. Cum
 autem nulla sit probabilitas, nisi ratione no-
 stri intellectus, perspicuum quoque est, eam
 non unice ex judicio aliorum emanare: etsi
 enim juvet sæpissime consilium exquirere
 aliorum; tamen, ut probe monet CICERO,
non tam Auctores in disputando, quam rationis
momenta quaerenda sunt; N. D. I, 5. Quare
 si quis necessariis instructus adjumentis rem
 consideravit sedulo, & sine affectu, idque
 invenerit minus probabile, quod alii judi-
 cassent esse probabilius, propriam ei am-
 plecti opinionem licebit: quorsum respexit
 APOSTOLUS nolens, ut alter alterum propter
 ciborum discrimen condemnaret: *nam alius,*
inquit, judicat diem inter diem, alius autem
judicat omnem diem; Rom. XIV, 5. Quod
 vero vulgatam attinet regulam: *In dubiis*
eligendam esse partem tutiorem (§. 203, sch.):
 ea verissima quidem est, nisi ex rationum
 superponendo deponatur dubium, & judicium
 minus tutum probabilius esse cognoscatur.
 Itaque si in superiori specie legatum liber-
 tatis deletum in testamento reperiatur, etsi
 certum omnino atque evidens non sit, te-
 statorem mutasse voluntatem, tutiusque fo-
 ret, edito mare, ancillam liberare, jure
 tamen ea poterit retineri, quoniam adẽ-
 ptum esse legatum est verisimilius. Scilicet
 utrumque, manumittere ancillam, vel non
 manumittere, tunc tutum bonumque esse
 potest;

potest; aut eam liberam esse iustam, & non esse, seu utrumque simul esse verum nullo modo potest. Sed etiam, quod generatim tutius est, fit speciatim minus tutum, veluti *viduas non nubere juniores*: I. ad Timoth. V, 14.

§. 210. Postremum est, ut quæ *dormiens* fit conscientia, quæ *expergescens*, videamus. Scilicet, ut in somno nullus est ratiociniis locus, ita conscientia eorum dormire dicitur, qui, quum inserviant affectibus, & toti a sensibus pendeant, ac imaginatione, curas & cogitationes in actionum honestatem, aut turpitudinem haud defigunt. Quoniam vero mala cum factis necessario copulata peccantem plerumque pungunt, mordentque: inde fit, ut conscientia soleat sæpius evigilare, donec longa peccandi consuetudine occalescat, & instar carnis cauterio ustæ sensus omnis stupore opprimatur.

Quæ dormiens dicitur conscientia, quæ expergescens.

Conscientiæ dormientis meminit APOSTOLUS I. ad Cor. XI, 30: *Ideo, inquit, inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi*: tum I. Thessal. V, 6: *Igitur non dormiamus, sicut & ceteri; sed evigilemus & sobrii simus*: & hinc colligitur, quo sensu homo, etsi de moralitate suæ actionis iudicandi habeat facultatem, tamen dici possit nullius conscientiæ. Insigne evigilantis conscientiæ exemplum in Davide reperitur, quando is a Propheta Natan scelerum admonitus

U

clama-

clamavit : *Peccavi Domine* : II. Reg. XII, 13 Denique obdurata est, &, ut ait D. PAULUS I. Tim. IV, 2, *cauteriata* impiorum conscientia, qui quum in profundum venerint, contemnent : *Obscuratum enim est cor insipiens eorum* : Rom. I, 21 ; veluti Pharaonis, *Exod. VII, 13*. Atque hæc de conscientia pro scopo nostro hic tradidisse sufficiat ; reliqua, & potissimum quomodo eadem custodiri, excitari, sanarique debeat, ad alias pertinent disciplinas.

CAPUT SEXTUM

D E

JURIS NATURALIS PARTIBUS ATQUE USU.

211. <i>Jurisprudencia definitur.</i> 212. <i>Ejus a Furisperitia, & Jurisscientia discrimen.</i> 213. <i>Dividitur.</i> 214. <i>Quae sit naturalis.</i> 215. <i>Hujus latitudo.</i> 216. <i>Perperam a quibusdam restringitur.</i> 217. <i>Societatis notio.</i> 218. <i>Jus naturae vel Ethicum est.</i> 219. <i>Vel Economicum.</i> 220. <i>Vel Politicum.</i> 221. <i>An & Privatum universale?</i> 222. <i>An Ecclesiasticum universale statuendum sit?</i> 223. <i>Quid veniat nomine Juris gentium naturalis.</i> 224. <i>Differt Jus naturae a Theologia naturali.</i> 225. <i>A Prudentia Ethica.</i> 226. <i>Economica.</i> 227. <i>Et Politica.</i>	228. <i>A Jure divino positivo universali.</i> 229. <i>Quod tribus discerni solet notis.</i> 230. <i>Quamquam hoc nec ab Adamo, nec a Noacho.</i> 231. <i>Sed primum a Christo repetendum est.</i> 232. <i>Sine ulla tamen derogatione Juris naturalis.</i> 233. <i>Cujus semper eximius est usus.</i> 234. <i>Praesertim in negotiis summorum Imperantium.</i> 235. <i>Ac populorum.</i> 236. <i>Etsi propria sibi condiderint jura.</i> 237. <i>Dein in Theologia Dogmatica.</i> 238. <i>Ac Morali.</i> 239. <i>Quae valeat collectio a legibus sacrarum litterarum ad Jus N.?</i> 240. <i>Quae a permissionibus?</i> 241. <i>Jus N. est Juris civilis fax.</i>

U 2

242.

242. Tum Juris crimina-
lis.

243. Atque Ecclesiastici.

244. Ad illud exigendae
sunt aliae leges, & mo-
res populorum.

245. Ceteraque omnia con-
stituenda jura.

246. Quae methodus conve-
niat J. N. disciplinae.

§. 211.

Postquam imputationis & conscientiae doctrinam satis prosecuti sumus, proximum est, ut de variis, quibus Jus naturæ constat partibus, deque ejusdem præstabilitate atque usu videamus. Nova hic nimirum se offert *juris* significatio, quæ cum obligationem & legum complexum, seu *systema* (§. 60, Sch.), tum ipsam æqui bonique artem designat. Atque hæc ars est, quæ, quatenus scientia cernitur, & actione, vocatur *Jurisprudentia*, nec inconcinne definitur: *Habitus, obligationes, leges, & jura demonstrandi, iisque accommodandi species obvenientes*; quorum alterum ad *theoriam*, alterum ad *praxim* pertinet (§. 199).

Jurisprudentia definitur.

Leges agnoscendæ sunt, ut possint custodiri (§. 80), in legum custodia consistit justitia (§. 165), hæc porro finis est jurisprudentiæ proprius (§. 57). Et quia scientiæ ac artes a materia, quam tractant, & in qua versantur, accipiunt nomen, ideo, etsi justitia a jure grammatice derivetur (§. 84), tamen *ULPIANUS*, postquam observasset juri operam daturum prius nosse oportere, unde nomen juris descendat, *est autem*, inquit, *a justitia appellatum*; nam, ut *eleganter Celsus definit, jus est ars boni & æqui*; *L. 1, pr. D. de J. & J.* Quemadmodum vero actio

actio interna libera intelligitur sine externa (§. 36, & 46); ita juris Scientia pollere quis potest, etsi nondum teneat jurisprudentiam, quæ e contrario solidam legum cognitionem semper præstruit. Sane prudentia *omnis facultas est bene sapienterque excogitata recte exequendi*; igitur etiam jurisprudentia est, quæ in applicandis actionibus tam præteritis quam futuris ad legum normam, juribusque discrepandis occupatur. Ex quo apparet terminis nimis angustis artem nostram ab illis circumscribi, qui cum KOEHLFRO, *Exerc. J. N. §. 395*, eam *habitudinem imputandi* definiunt, siquidem jurisprudentia generatim non modo ad imputandum, seu ad *judicandum* de merito actionis jam patratæ, sed etiam, ut observat CICERO de *Orat. 48*, & *pro Muraen. IX*, ad *respondendum, agendum, cavendum, & scribendum*, imo etiam ad *leges novas ferendas* pertinet. Unde vel *judicialis*, vel *consultatoria*, vel *eurematica*, vel *formularia*, vel *legislatoria* nuncupatur. Ceterum non leges ad facta, sed species obvenientes ad leges esse applicandas diximus: *Nec enim, ut monet UVIUS, sibi quisque leges aptas facere, sed suos potius mores ad eas accomodare debet*; L. III, C. XX.

Ejus a Jurisprudentia, & Jurisscientia discrimen.

§. 212. Itaque illa legum & obligationum notitia, quæ ab experientia tantum usuque hauritur, etsi factis singularibus disceptandis sufficiat (§. 112, 121), attamen jurisprudentia dicitur, non jurisprudentia; hæc enim sine habitu demonstrandi

in-

intelligi non potest (§. 211). Eam autem esse constat demonstrationis naturam, ut certis & indubitatis nitatur principiis, dein conclusiones legitimo ducantur nexu, denique principiorum, ac conclusionum inter se cohærentia distincte perspicitur. Atque ita manifestum est, quodnam inter Jurisperitos, Juriscentes, & Jurisprudentes sit discrimen.

Scilicet Jurisperitus judicio nititur a sensibus orto, seu, ut ajunt, intuitivo, magis quam eo, quod ratiocinando colligitur, vulgo discursivo; atque eatenus Jcti Romani non homines modo, sed *cetera quoque animalia naturalis juris peritia censeri docuerunt*; L. I, §. 3, de J. & J. Ast Jurissciens is est tantum, qui legem videre, & explicare rationem potest, CICERO *Off. I, 5*; quique, ut hoc utar, non modo finibus rerum convenienter vivendum, vitamque conservandam *clare cognoscit*, sed etiam, cur finibus hisce sui ipsius occisio repugnet, *distincte perscrutatur* (§. 112, Sch.). Cui porro nota sunt principia, ex quibus ducatur quæque pars Juris, ut non difficile sit, quæcumque nova causa, consultatiove acciderit, ejus tenere jus. Fieri enim non potest, ut omnia sciamus facta singularia, aut ut legum codicem omnes continentem species describamus. Quapropter adposite monuerat CICERO *ignorationem docendi proderet, qui, quod positum est in una cognitione, id in infinita dispartiantur*; de LL. II, 19. Denique is primum Jurisprudentis seu Jurisconsulti nomen

men meretur, qui ad leges & jura probe perfecta incidentes causas studet applicare. Quod si quis verba legum tenet, sed non vim & potestatem, L. 17 D. de Legib., *Legulejus est*, CICERO *Orat.* I, 55: si vero dolose abutitur Jurisscientia, *Rabula* vocatur. Idem *Orat.* XV. *Scientia enim, quae est remota a Justitia, calliditas potius, quam sapientia est appellanda.* Idem I. *Off.* 19.

Dividitur. §. 213. Sed ex variis legum complexibus totidem Jurisprudentiæ genera delapsa sunt. Quum enim obligationes & leges omnes primum in divinas & humanas, iterum divinæ in naturales & positivas, tertium humanæ in multas adhuc formas dispescantur (§. 89); etiam Jurisprudentia alia *divina* est, alia *humana*. Porro divina in *naturalem*, & *positivam*; humana vero in tot novas abit partes, quot diversæ legum humanarum complexiones existunt. Ex quo satis explicari potest, cur veteres Jurisprudentiam in universum descriperint: *Divinarum & humanarum rerum notitiam, justis atque injustis scientiam*; L. 10, §. 2, D. de *J. & J.*

Nec erat, cur hæc definitio ad ostentationem & pompam magis, quam ad usum facta esse videretur; ANT. MURATORIO de *Nævis Jurisp.* C. 1. Siquidem etiam alii antiquiores sapientes Philosophiam *divinarum & humanarum rerum scientiam* vocarunt; CICERO *Off.* I, 44, & II, 2. Jurisprudentiam

tiam vero ex *intima Philosophia esse hauriendam* verissime cogitabant. IDEM de LL. I, 5. Satis autem ab aliis disciplinis internoscitur Jurisprudentia per posteriora verba: *Iusti atque injusti*; hoc est; æqui & boni, dein iniqui & mali, *scientia*. Sumi enim iustum hic latius inde patet, quod Jurisconsulti *justitiam colere, boni & æqui notitiam profiteri, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito discernere, & veram Philosophiam non simulatam affectare* dicerentur; L. 1, §. 1, D. de J. & J.: & porro inter juris præcepta non modo *alterum non laedere, & suum cuique tribuere*, sed etiam *honeste vivere* recenserent; L. 10, §. 1, D. de J. & J. Et si autem humanæ leges sæpe absolutam & apodicticam non habeant certitudinem, satis tamen fuerit, eas certitudine niti hypothetica, seu morali, ut etiam de illis scientia ampliore significatione enuntiari possit. Cf. GUNER *ad Davies*. §. 30.

§. 214. Ex his autem elucet Jurisprudentiam naturalem, in toto suo ambitu acceptam, esse *habitum, obligationes, leges, & jura naturalia demonstrandi, iisque applicandi obvenientes species*; adeoque in omnibus versari officiis, quæ DEO, sibi, ac aliis deberi solius rationis usu intelligi potest (§. 162). Quamquam enim nonnulli tam arctos fines constituent nostræ disciplinæ, ut nihil juri naturæ adversari putent, quod non ad alterius hominis tendat injuriam, hi tamen mihi a veterum ratione disce-

Quæ sit
naturalis.

discedere, atque sine ulla sufficiente causa suspectum hocce studium invisumque facere videntur.

ICTOS Romanos non iusti modo sed etiam boni & æqui notitiam fuisse professos, atque inter juris præcepta illud inprimis quod ad omnem vitæ honestatem pertinet, retulisse, paulo ante vidimus (§. 213, Sch.). Hi ipsi porro ex jure, quod omnibus hominibus commune est, quodque naturalis ratio inter omnes homines constituit, L. 9 D. de J. & J., officia erga Deum exemplum posuerunt; L. 2, de eod. Quomodo igitur, qui hodie Jus naturale tradunt, ab hacce officiorum parte abstrahere queant, minime intelligo. Horum enim est, ut CICERONIS utar verbis, *Veri Juris germanaeque Justitiae solidam & expressam effigiem tenere, & non umbra & imaginibus uti*; Off. III, 17. Noverat is autem *Justitiam adversus Deum esse pietatem*, N. D. I, 2, *Fin. IV, 5*; & ideo ad *Jus naturae* non modo *vindicationem*, sed etiam *Dei cultum & gratiam* revocavit, *Invent. II, 22, & 52*. Equidem hominum sancita tantum in actionibus externis versantur (§. 197, Sch.); at, ut præclare animadvertit idem CICERO, *aliter leges* (nimirum humanæ), *aliter Philosophi tollunt astutias*; *leges quatenus manu tenere possunt, Philosophi quatenus ratione & intelligentia*; Off. III, 17. Igitur leges internæ ab absoluto Juris naturalis systemate nequeunt separari. Quemadmodum jam pridem vir summus G. G. LEIBNITIUS observarat: *Sed, inquit, quum in internis quoque jus & obligationem, peccataque in Deum, & re-*
Etas

Etas actiones natura constitui nemo negare possit, ubi quaeso tractabuntur haec naturalis utique Juris, Justitiaeque capita, nisi in scientia Juris naturalis? Nisi quis aliam quamdam universalem Jurisprudentiam configat, quae Jus naturale respectu non hominis tantum, sed & Dei comprehendat; quod inane fore, & superfluum nemo non videt. Epist. Cens. ad Puf. §. XI.

§. 215. Ecquis enim non iis succenseat, qui pius, honestus, atque æquus omne a Jure naturali dicuntur excludere? Nam, quod ajunt, ista quidem se agnoscere officia, sed illorum tractationem ad alias spectare disciplinas, an non intelligunt, se plane abhorrere a loquendi usu, & ita hoc nostrum studium nobilissima sua parte mutilari?

Hujus latitudo.

Avaritiam, superbiam, otium, ebrietatem, & vagas libidines ab aliis quidem morum regulis abhorrere, Jure tamen naturæ permitti tradidit J. J. SCHMAUS *Syst. J. N. C. I*, §. 12, & *C. II*, §. 10; sed eo insolentius, quod vel ipse HOBBIUS legum naturalium disciplinam etiam ad forum internum spectare agnovit *de Civ. III*, 27, & *IV*, 20; ac plerasque virtutes modo recensitis vitiis contrarias suo Jurisprudentiæ naturalis systemate complecti voluit; *Cap. III*, §. 9, 10, 13, 25, & 31. Et sane latius patet quævis Juris significatio (§. 84), quam ut tam angustiis terminis Jus naturale, quod divinum est (§. 89), coarctandum sit. Sed nec

nec ullum jus , seu facultatem moralem ad ea , quæ contra bonos fiunt , proprie competere posse supra demonstravimus (§. 85).

Perperam
a quibus-
dam re-
stringitur.

§. 216. Est profecto verus DEI cultus omnium officiorum fundamentum (§. 59), de quo qui in Jurisprudencia naturali agere prætermittunt , nec doctrinam de legum conflictu penitus tradere (§. 88), nec quam vim habeat invocatio summi numinis ad firmandam sermonis veritatem exponere , nec denique ipsam legem de non lædendis aliis sufficienti sanctione munire possunt. Officia erga nosmet ipsos quod attinet , illa sic comparata sunt , ut re ipsa ab officiis erga alios homines non discrepent , immo vero hæc ab illis maximam accipiant lucem (§. 115 , Sch.). Tandem officia imperfecta ideo saltem hic pernoscenda sunt , ut inde etiam officia perfecta eo facilius discernantur.

Urgent quidem adversarii , (α) arbitrariam esse disciplinarum divisionem , igitur in Jurisprudencia naturali vel leges omnes , vel tantum perfectas seu cogentes explanari posse ; BARBEVRAC. *in not. ad epist. censor. Leibnitii* §. XI. (β) Posteriozem methodum ipsi Hug. Grotio artis nostræ conditori in tribus libris , quos *de Jure Belli & Pacis* inscripsit , magis placuisse. (γ) Atque hanc servari oportere , ne secus Jus naturale cum aliis moralibus disciplinis perperam confundatur ;

datur; CUNER. ad *Daries. I. J. U. præcogn.*
 §. 35. Enim vero (*) etsi in cujusvis docto-
 ris arbitrio positum sit, an, & quamnam
 velit Jurisprudentiæ naturalis partem ador-
 nare, id tamen a ratione alienum est, ut
 integram profitentes scientiam, præcipua
 tamen capita, & fundamenta, ab eadem dis-
 trahant, divellantque (§. 197). Quomodo
 autem officia erga Deum dissimulare lice-
 bit? Quum pietate adversus Deos sublata, fi-
 des etiam, & societas humani generis, & una
 excellentissima virtus *Justitia tollatur*; CICE-
 RO N. D. I, 2. Grotium quod attinet (β),
 is non tam jura hominum, quam populo-
 rum in artis formam redigere voluit, *de Jur.*
B. & P. prol. §. 1, & §. 32. Jus autem na-
 turæ non ea tantum respicere, quæ dicat
Justitia expletrix, sed aliarum quoque vir-
 tutum actus continere sæpius declaravit,
Proleg. §. 9, & §. 41, & L. II, c. 1, §.
9, 1, hoc nomine a COCCEJO *ll. cc.* in-
 epte notatus. Denique (γ) cur ex hac metho-
 do nulla prorsus metuenda sit disciplinarum
 confusio, patebit ex iis, quæ tradentur paul-
 lo post. Illud modo observasse sufficiat, Puf-
 ENDORFIUM, KOEHLERUM, HEINECCIUM, WOL-
 FIUM, Dariesium, aliosque plures de officiis,
 quæ Deo, sibi, atque aliis tam perfecte,
 quam imperfecte debentur, egisse in Juris-
 prudentia naturali, ac nihilominus horum
 aliquos ceteras quoque disciplinas morales
 omnes separatim adornasse.

§. 217. Status, vi cujus plures ad com-
 munem quemdam finem unitis viribus
 obtinendum tendere obligantur, *societas*
 ge-

Societatis
notio.

generatim dicitur. Hæc vel *absoluta* est, si ex sola hominum natura ad finem ultimum, id est, divinæ gloriæ illustrationem conjunctorum (§. 59) pendeat; vel *hypothetica*, si ab accedente quodam confoederationis facto simul consequatur (§. 139). Illa etiam *universalis* est; hæc vero tantum *particularis* (§. cit.).

Rusticus & boves arationem, dein venator & canes feræ capturam pro scopo habent; quia tamen bruta nec finis (§. 57), nec obligationis moralis (§. 71) sunt capacia, ideo societas de illis enuntiari nullo modo potest. Universalem hominum societatem quod attinet, eam non modo gentiles Philosophi, CICERO Off. I, 4, ac JCTI L. 3, D. de F. & F., sed etiam Christiani doctores agnoverunt, LACTANTIUS *Inst.* VI, c. 10. Attamen COCCEIUS *Diff. proem. I. ad Grot.* nefarium putat hoc esse Stoicorum figmentum, qui quoniam naturæ Auctorem confundebant cum hoc universo, etiam animas humanas particulam esse divinitatis sibi persuaserunt. Quasi vero omnis rejicienda sit veritas, quam alii ex spuris tantum principiis collegerunt! Impiam Stoæ opinionem & nos supra (§. 8, & §. 56) notavimus, nunquam tamen nobis venit in mentem, ut ideo in dubium vocaremus hominum confoederationem, quæ ex connata singulorum obligatione se invicem perficiendi, atque adeo finem ultimum unitis viribus assequendi luculenter demonstratur. Præclare in rem nostram LIVIUS: *Nobis, inquit, cum Faliscis,*
quæ

quæ pacto fit humano, societas non est; quam ingeneravit natura, utrisque est, eritque, L. V, c. 27.

§. 218. Obligationes & leges, quæ ad hominum solitarium, aut in societate absoluta consideratum respiciunt, traduntur in Jurisprudencia mere naturali, ac sociali generatim, seu in Jure naturæ *Ethico*: quæ vero ad societatem spectant hypotheticam, eæ in Jurisprudencia naturali *sociali* strictius accepta pertractantur. Itaque pars prior officia hominis vel simpliciter, vel cum aliqua adjunctione præterquam sociali, pars autem posterior officia socii in arctiore significatione, scilicet hypothetica, complectitur.

Jus naturæ vel Ethicum est.

Ad statum socialem absolutum respexit cum CICERONE Off. III, 16, H. GROTIUS, quando ex convenientia, vel disconvenientia cum natura rationali ac *sociali* aliquid esse Juris naturalis probari solere scripsit de J. B. & P. I, C. 1, §. 12. Ad statum socialem hypotheticum vero spectant, quæ ab OVIDIO memorantur *socialia fœdera*, Metam. XIV, v. 380; *socialia fura*, Amor. III, El. XI, v. 45; & *lex socialis* CICERONIS *Divin. in Ver. c. 5*. Sed dantur quoque jura hypothetica, quæ non sunt socialia in arctiore significatione: si nimirum ex tali facto, quo nulla instituitur societas, nascantur. Atque hæc ad Jurisprudenciam mere naturalem adhuc pertinent. Cf. CRIBNERUS *Pr. Jurisp. nat.*

nat. proleg. C. V, §. 4; & CANZIUS disc. mor. tom. 1, §. 163. Dicitur autem ista nostræ disciplinæ pars *Jus naturale Ethicum*, quod etiam ARISTOTELES in libris *X Ethicorum ad Nicomachum*, & in duobus libris *magnorum moralium* præcipua hominis officia pertractasse videatur.

Vel Œconomicum.

§. 219. Quamquam vero fines, quorum gratia homines conjunguntur, varii sunt atque multiplices, adeoque & plurimæ societatum formæ esse possunt, eæ tamen quam maxime innotescunt, quæ vel in sobole procreanda, vel educanda, vel in operis pro rebus præstandis, vel in binis saltem ex hisce finibus obtinendis, vel denique in mutua defensione sine communi imperio efficienda occupantur. Unde & societas I. *Connubialis*, II. *Parentalis*, III. *Famularis*, seu herilis, IV. *Domestica*, & V. *Anarchica* sunt ortæ; quarum omnium obligationes, jura & leges Jurisprudentia naturalis socialis, eademque *Œconomica universalis* explanat.

Quoniam singulas societatum formas perlustrare non immensum modo foret, sed etiam supervacaneum, earum enim leges ex principiis generalibus suo loco stabiliendis facile erui possunt, ideo juris naturæ consultis satis visum est, eas enuntiare hominum conjunctiones, a quibus ceteræ omnes ducunt exordium, & in quas pleræque exeunt. *Prima vero societas*, ut ait CICERO, *in ipso est*

est conjugio, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. Id autem est principium urbis, & quasi seminarium reipublicæ. Off. I, 17. Exactas autem harum societatum definitiones intra dabimus, ut inde, & quæ in tribus primis, seu minoribus societatibus obtinent *Jura connubialia*, OVIDIUS *Heroid. Epist. VI*, 41; *Jus patrium* seu parentale, CICERO *Phil. II*, 18; *Jura familiaria*, OVID. *Metam. XV*, 597; & reliqua, ac majorum societatum propria naturalia jura magis determinari possint. Vocant autem horum jurium scientiam Jurisprudentiam *OEconomiam*, CANZIUS *disc. mor. Tom. I*, §. 891; DARIESIUS *I. J. Un. præc. §. 36*, sq.; siquidem ARISTOTELES, & innumeri ejus interpretes officia ad istos status sociales pertinentia in binis *OEconomorum* libris profecuti sunt.

§. 220. Ex ante recensitis societatibus potissimum major illa tandem coaluit, quæ vocatur CIVITAS, atque definitur: *Cætus hominum sui juris sub eodem summo imperio communis securitatis causa colligatus.* Quemadmodum vero, hoc posito facto, nova quasi materies subjecta est obligationibus & legibus naturalibus hypotheticis, ad quas nimirum *Cives*, seu ii, qui in societatem civilem convenerunt, actiones suas componant; ita illarum legum complexus Jurisprudentiam naturalem *Politicam*, seu *Jus civitatis universale* constituit; quod a jure civitatis particulari, & cujus-

Vel Politicum.

vis populi proprio probe distinguendum est.

Definitioni, quam dedimus civitatis, latius stabiliendæ jam non immorabimur, id suo loco præstituri. Illud vero interea juvat observasse, anarchiam quidem cum civitate in eo convenire, quod utraque ad mutuam efficiendam securitatem dirigatur, eatenus tamen has societates plurimum inter se differre, quia in civitate secus ac in anarchia commune quoddam imperium reperitur. Quod discrimen etsi facile concedant omnes, GROTIUS *de J. B. & P. I.*, III, 7, illud tamen non satis expressum fuisse videtur ab iis, qui cum CICERONE *de Repub. III. Civitatem multitudinem Juris consensu, & utilitatis communiione sociatam* appellarunt, GROTIUS I, I, 14; WOLFFIUS J. N. T. VIII, §. 4. Ceterum scientia legum, quæ ex notione civitatis ducuntur, Jurisprudentia naturalis *politica* vocatur, quia ARISTOTELES octo libros, in quibus de hujusmodi egit officiis, *Politicis* inscripsit. Dicitur etiam *Jus universale*, omnes enim populi eodem uti tenentur, quamvis jura etiam sibi constituent singularia, & cujusvis propria, sive *positiva*, L. 29 D. de J. & J. Atque ex his apparet, quare jam majores nostri exemplo Aristotelis totam moralem doctrinam in tres partes distribuerint. *Ethica* nimirum *seu monastica*, ut observant CONIMBRICENSES, *mores hominis in se absolute considerati componit*; *OEconomica*, *seu familiaris, domesticam disciplinam tradit*; *Politica seu civilis optimam rempublicam instituit, atque ho-*
mi-

minem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius statum, & universale bonum spectant, probe exequatur; Præf. disp. in Eth. ad Nicom.

An & pri-
vatum
universale?

§. 221. Atque his quidem partibus ab-
solvi Jurisprudentia naturalis socialis po-
test. Sunt tamen nonnulli, qui jus natu-
rale civitatis in *publicum*, & *privatum* dis-
pescunt; publicum vocant, quod officia
imperantium & subditorum; privatum,
quod officia subditorum inter se decla-
rat. Quæ divisio etsi non omni careat fun-
damento; tamen naturalia harum legum
principia in systemate Juris civitatis ita
inter se cohærent, ut duplicem eorum in-
stituere tractationem minime necessarium
videatur. Sane & qui in domestica vivunt
societate, neque si cum imperante, ne-
que si secum invicem agant, mutuis &
naturalibus carere officiis possunt; ast
ideo nemini adhuc venit in mentem, ut
duas eatenus legum naturalium œconomi-
carum disciplinas construeret.

Civitas etiam *Populi* appellatione continetur;
CICERO *de Rep. I.* Et ideo Jus civitatis
Jus publicum generatim, seu *Politicum*,
dicitur, GRUNTER *Inscr. pr. 150, n. 6*; spe-
ciatim vero Jus publicum ad statum totius
societatis multitudinis, privatum autem, seu
Civile strictius, ad statum seu officia singu-
lorum spectat, §. 3, *Inst. de J. & J.*; sed
non eadem omnium est sententia de Juris
privati universalis disciplina. Primus fere

omnium eandem separatim pertractavit M. H. GRIBNERUS, nihil tamen aliud eo nomine intelligi voluit, quam *principia ex quibus cognoscatur, quousque legislatoria potestas imperantis civilis pateat, & qua ratione leges condi possint, aut debeant, Pr. Jur. Nat. L. IV, C. 2, §. 2*; quo sensu quidem existere Jus privatum universale nemo inficias iverit. Ast ipsa hæc pertractatio pars est Juris publici universalis, utpote in quo jura & obligationes imperantis civilis sunt tradenda. Quamobrem etiam CHR. WOLFFIUS *Theoriam legum civilium* in capite V. Juris publici universalis exposuit. ISR. CANZIUS in *discipl. mor.* §. 1691, dein DARIESIUS in *Inst. Jurisp. Un.* §. 795, *sqq.*, integrum quidem legum privatarum universalium systema concinnarunt: ast si illæ leges inspiciantur penitius, nisi ad Jus mere naturale, vel sociale œconomicum, vel publicum universale pertinent, erunt tantum positivæ; quippe quæ quodammodo a libero imperantis arbitrio suum accipiunt robur. Ejus enim est ex pluribus ad mutuam securitatem æque idoneis remediis illud, quod maxime placet, eligere, ac determinare. Neque ulla alia ex sola civium subjectorum natura fuit obligatio, quam ut de illo fine conjunctim obtinendo laborent, & porro legibus civilibus primum determinandis, adeoque positivis, actiones suas attemperent. Hac vero obligatione sublata, uti fatente ipso DARIESIO *l. c.* §. 660, Cor. II, & §. 661, non cogitatur civilis societas; ita nec ullæ aliæ distinctæ, & determinatæ leges ci-

viles privatæ universales sunt residuæ. Cf. ACHENWALL. J. N. Part. II, §. 280.

§. 222. Fuere etiam qui ex nuda EC-
 CLESIAE, seu societatis ad Deum eodem modo colendum initæ, notione, obligationes & leges naturales Ecclesiasticas deducere, & ita Jurisprudentiam socialem nova parte augere voluerunt. Quum tamen quilibet homo naturaliter, & ante omnem introductam societatem cultum Dei pro viribus promovere teneatur (§. 115), atque eatenus horum officiorum expositio ad Jus mere naturale pertineat: facile patet, ut nisi plures enumerentur cœtus ecclesiastici proprietates, & ita magis ejus determinetur scopus, ex generali illa ecclesiæ idea, nullæ prorsus novæ ac definitæ obligationes ecclesiasticæ intelligi possint. Quod si prior quædam exercendæ pietatis norma, libero aut summi numinis, aut hominum arbitrio statuta, animo concipiatur, ea vero non erit naturalis, sed solum positiva.

An Ecclesiasticum universale statuendum sit?

Ecclesia Græcis vocabatur *concio*, in qua decreta sanciebant, teste SUIDA VOC. *Εκκλησια*; sed in Sacris Literis ea voce cœtus hominum eundem cultum Deo tribuentium danotatur, Numer. XIX, 20; XX, 4; & I. Reg. XVII, 47. Atque hoc sensu Jurisprudentiæ Ecclesiasticæ universalis elementa conscripserit G. G. KEUFEL *Rostoc.* 1729, tum CAN-

ZIUS in *Disc. mor. discipl.* IV, & V; dein DARIESIUS in *Inst. Jur. Un.* Sect. V, alii- que. Enim vero præterquam quod horum aliqui non tam Ecclesiæ generatim, quam Ecclesiæ Christianæ definitionem ex principiis propriæ sectæ efformatam spectarunt, CANZIUS *l. c.* §. 2363, nec ceteri, qui latissimam Ecclesiæ notionem sunt amplexi, re ipsa alias, quam quæ ex Jure mere naturali jam cognitæ erant, conclusiones inde rite haurire potuerunt. Utilius itaque nobis visum est, primo elicere naturalis pietatis leges, dein ad easdem varios status sociales accommodare. Quemadmodum non modo Jæti Romani, L. I, §. 2, D. de J. & J., sed etiam GRATIANUS in suo Decreto, *Distinct. I, Can. XI, Jus publicum in sacris & sacerdotibus* quoque consistere tradiderunt. Sumas vero societatem Ecclesiasticam, quæ ab omni alia confociatione sit remota, & illius officia partim ex natura divini cultus, & societatis generatim consideratæ, partim ex scopo datæ Ecclesiæ magis definito, ceterisque notis ejusdem propriis colligere licebit.

Quid veniat nomine Juris gentium naturalis?

§. 223. Jus mere naturale ad omnes homines, quos nulla specialis tenet communio, pertinere supra vidimus (§. 218), quam vero hi ipsi homines vel ut singuli, vel ut sociata quædam multitudo considerari possint, etiam Jurisprudencia mere naturalis leges atque obligationes cum singulorum hominum, tum quoque diversarum societatum in statu sociali uni-

ver-

versali inter se viventium exponit. Præter omnes autem laudatas societates præcipuæ ac maximæ sunt civitates, quæ etiam GENTES vocantur, & ideo illa Jurisprudentiæ naturalis pars, quæ in explicandis mutuis civitatum officiis versatur, *Juris gentium* nomine jam pridem innotuit. Quo cognito sane, quibus reliquæ minores societates, nullius alterius imperio subiectæ, juribus invicem utantur, definire fuerit facillimum.

Varias, quæ *Gentis* vocabulo tribuuntur, significationes suo loco evolvemus. Illam vocem modo cum SERVIO ad *Virg. Georg. III*, 133, accipimus pro *sociorum multitudine*, quæ nimirum nullius alterius hominis imperio subiecta sit, & potissimum qua civitas contineatur, quales erant apud VIRGILIUM

Ausonii Troja gens missa Coloni. Georg. II, 385.

Inde est quod Jus inter plures obtinens populos nuncupetur *Jus gentium*, LIVIUS XXI, 10; CORN. NEP. *Them. C. VII*, n. 4; aut etiam *Jus civitatum*, scilicet *externum*, ut a *Jure civitatum interno*, seu publico universali distinguatur; HOBBS *de Civ. XIV*, 4; KOEHLER. *Sp. VII*, §. 1568: non autem hic loquimur de *Jure quodam gentium arbitrario*, sive *positivo*, sed de eo *Jure*, quod ex natura & notione gentis usu tantum rationis intelligitur, & quod porro a partibus *Juris naturalis* nequit separari. An vero *Jus naturale gentium*, & *Jus naturale hominum*
sub-

subjecto tantum, in quo versantur, differant inter se, vel etiam regulis, esse inanem fere verborum disceptationem alibi patebit. Quicumque tamen præferatur loquendi modus, id extra omnem dubitationem positum est, Jus gentium minus accurate a quibusdam cum Jure sociali commisceri; HEINEG. J. N. I, §. 31. Quum enim gentes sine ulla mutua speciali conjunctione possint cogitari, illæ nec ex Jure civitatis interno, seu publico universali, nec ex civili privato, sed tantum ex Jure mere naturali judicandæ sunt (§. 218). Ceterum jam ratio reddi potest, cur nostræ disciplinæ titulus vel *Jurisprudencia universalis*, seu *Juris naturæ & gentium*, vel de *Officio hominis & civis* fuerit adhibitus.

Differt Jus
naturæ a
Theologia
naturali.

§. 224. Ne autem, qui latiore Jurisprudentiæ naturalis ambitum complexi sumus, illam cum Theologia naturali, Ethica, Œconomica, aut Politica confudisse videamur, operæ pretium est, ut quodnam inter hæc disciplinas sit discrimen, ostendamus. Ac primo quidem ex Theologia naturali doctrina de Dei existentia, & proprietatibus hauritur; ast obligationes & leges naturales, quas cognitio contemplatioque auctoris naturæ suggerit, partem Jurisprudentiæ naturalis constituunt. Quod si malunt nonnulli etiam de officiis adversus Deum agere in Theologia naturali, eandem nobis non recusent libertatem, ut nos illa ad Jus naturæ refera-

feramus ; utimur alioquin veterum exemplo , quod non pauci recentiores sunt secuti (§. 7 Sch. , & §. 215).

Igitur Theologia naturalis , quoniam æternam , necessariam , atque infinitam naturam esse demonstrat , scientia contemplativa est ; contra illa Juris naturalis pars , quæ officia adversus Deum solo rationis usu cognita exponit , scientia est activa. Ita & in Psychologia animæ , in Physica corporis naturam contemplantur , ast ideo officia vel erga animam , vel erga corpus observanda , nemo inseruit illis disciplinis. Ecquis autem naturalem Theologiam solidius , aut copiosius profecutus est , quam Chr. Wolffius ? Attamen & ille doctrinam officiorum erga Deum ad Jurisprudentiam naturalem reservavit. Cui methodo & nos inhærebimus eo lubentius , quod verissimum esse semper duximus illud Chrysippi apud PLUTARCHUM *de Stoic. Rep.* p. 1035 : *Non potest , inquit , inveniri principium aliud , aut origo Justitiæ , quam ab Jove & communi natura ; inde enim initium duci debet , ubi de bonis malisque differendum est.*

§. 225. Ethicam quod attinet , ea quidem in universum integram morum doctrinam complectitur , adeoque & Jus naturale , minus late tamen in illam doctrinæ moralis partem , quæ hominis in statu mere naturali considerati propria est , accipi consuevit (§. 216 , Sch.). Sed factò Juris naturæ & reliquarum Philosophiæ par-

A Prudentia
Ethica.

partium divortio, *Ethicæ* appellatione illa nobis venit scientia, quæ in modos, præsidia, & quasi artes inquirit, quibus ad ea facienda, quæ lege naturali præcepta sunt, vel omittenda, quæ eadem sunt prohibita, facilius pervenitur. Et ita, quid inter Jurisprudentiam naturalem & Ethicam intersit, perspicue intelligi potest.

Illa Philosophiæ pars, quæ pertinet ad mores, quod Græci *ἠθικὴ* vocant, ab his *Ethica*, a Latinis vero *Philosophia de moribus*, dein *moralis* appellata est, CICERO *de Fato I*; quo sensu hæc disciplina leges quoque naturales sive mere tales, sive sociales continuit. Postquam vero *Ethica* ab *Œconomica*, & *Politica* discerni cœpit, prima actiones hominum in statu naturali, altera in locietatibus minoribus & familiarum, tertia in civitatibus dirigendas sibi vindicarunt (§. 210 Sch., & §. 220). Quamprimum autem Jus naturale etiam a tribus illis disciplinis discretum est, exin vero acriter semper disputatum est inter doctos, quænam partes *Ethicæ* arctius adhuc contractæ essent assignandæ. Qui *Jurisprudentiæ* naturalis limites tam arctè definiunt, ut solas leges perfectas atque externas ad illam spectare arbitrentur, ii cetera hominum officia *Philosophiæ* morali, seu *Ethicæ* attribuunt. GUNER. ad *Daries. prol.* §. 34. Quoniam vero *Juris* naturalis prudentiam patere latius, & officia erga Deum, seipsum, atque alios completi supra docuimus (§. 215), facile iis assenti-

titi

titi sumus, qui cum WOLFFIO *diff. præl. Log.* §. 63, dein ERNESTIO *Init. doct. sol. Part. III*, p. 505, & BAUMEISTERO *Elem. Ph. rec. Phil. præct.* §. 125, sqq, in Jure naturæ obligationes & leges; in Ethica vero legibus alacrius parendi remedia tradiderunt. Quæ duo jam sejunxit HORATIUS scribens: *Quid leges sine moribus vanæ proficiunt.* Carm. lib. III, XXIV, 35. Neque obicias cum GUNERO *l. c.* has ipsas mores effingendi regulas, ratione sola cognitæ, ad Jus naturæ, si latissime sumi velit, esse revocandas. Enimvero Jus naturæ viam veluti & normam ex immoto rerum nexu fluentem figit; at Ethica monita tantum suggerit, atque consilia, & quasi facem præfert, ne a via recta aberremus. Ita & corporis conservandi obligatio discitur in Jure naturali, et si tuendæ, aut recuperandæ valetudinis præsidia in Medicina explicentur.

§. 226. Ita quoque in Œconomica olim Œconomi-
ca. non modo, quæ in minoribus societatibus qua talibus bona essent, vel mala, sed etiam qua ratione & via comparari ea bona, vel evitari mala possent, conjunctim explicarunt (§. 219, Sch.). Ex quo vero Jurisprudentia naturalis œconomica in separatam redacta est disciplinam (§. cit.), id superest modo, ut *Œconomica* moralis in artibus & præsiidiis versetur, quorum ope legibus naturalibus œconomicis eo promptius obsequamur. Illi autem strictissimos ponunt Œconomix limites, qui eandem

res externas acquirendi, & rite administrandi scientiam definiunt.

Igitur uti Ethica, seu Monastica, a Jure mere naturali, ita etiam Œconomica ab illa Juris naturæ parte, quæ officia tractat minorum societatum propria, distinguitur. Quare qui ad Jus naturale solas leges cogentes referunt, ii hæc officia socialia, si sint interna, *Ethicæ Philosophicæ* sociali, seu Œconomicæ, si vero sint externa & perfecta, Jurisprudentiæ naturali attribuunt; GUNER *ad Davies. præcog. §. 36.* Sed jam supra satis a nobis est ostensum, cur in horum ire sententiam, & a Jurisprudentiæ naturali pietatis, honestatis, atque æquitatis præcepta excludere nequeamus (§. 213, sqq.). Ceterum quoniam minoribus societatibus ea cura plurimum esse debet, ut res externas parent, & rite distribuunt; inde factum est, ut hujusmodi ars *Œconomice* nomen sibi proprium usurparet; quorsum, quæ nostro ævo adeo commendantur, & excoluntur Œconomicæ disciplinæ, vulgo scientiæ camerales, pertinent.

Et Politi-
ca.

§. 227. Tandem illud antehac Politicæ tributum est munus, ut cum jura & leges civitatum, tum hasce conservandi, ac perficiendi modos explanaret. Quia tamen ex Juribus & legibus civitatum naturalibus Jus publicum universale, & Jus naturale gentium concinnatum est; id tantum erat reliquum, ut in *Politica* strictius ac-

ce-

cepta artes & præsidia , quorum ope leges naturales civitatum impleri , ipsaque adeo societas civilis conservari ac perfici magis possit , docerentur. Et sane JERI , quid civilibus sociis , quid gentibus inter se agere liceat , exponunt , an autem , quod naturaliter licitum est , certo civitatis statui utile sit ac proficuum , a Politicis expendendum est.

Quæ de discrimine Ethicæ , & Œconomix a Jure naturali ante tradita sunt , hic quoque ratione Politicæ sunt repetenda. Neque enim cum iis facimus , qui officia interna a Jure publico universali & gentium secernunt, GUNER *ad Daries. præc.* §. 38; nec secus etiam officia imperantis erga subditos , quæ coactionis sunt expertia , in Jure civitatis oporteat prætermittere. Recte igitur a CHR. WOLFFIO observatum est. *diff. præl. log.* §. 68, & §. 104 *Sch.* , Jurisprudentiam naturalem esse Ethicæ , Œconomicæ , & Politicæ theoriam , cujus praxin universam Prudentia ethica , Œconomica , & Politica , seu Civilis constituent. A vocis autem origine recedit magis illa Politicæ significatio , qua generatim dicitur , vel disciplina , *quæ regulas prudentiæ exponat* , BAUMEIST. *El. Ph. rec.* pag. 550 ; vel scientia , *quæ tendat ad remedia effectui danda , quibus utilitas nostræ externa in communiōe hominum amplificari possit* , KOEHLER. *Exerc. J. N.* §. 1170 : quo sensu illa etiam regula ad Politicam pertinet , ut , etsi liceat levem repellere injuriam , satius tamen sit tum hoc jure non
uti ,

uti, quando vitato malo minori majus inde malum nobis conflaremus. Veluti Calvus apud PHÆDRUM V. Fab. III: *Cujus momordit musca nudatum caput, quam opprimere captans alapam sibi duxit gravem.* Spuria autem politica seu astutia & calliditas ejus est, qui, ut ait KIRCHNERUS, *ad omnium nutus frontem componit, quod in comicis Gnatbonum esse videmus, omnibus arridet, gestibus peregrinis crurumque flexionibus scite uti, seria salesque tempori accommodare, principum gratiam venari, hominum favores aucupari, qui cum omnibus ludere, bibere, naso quemvis suspendere, dicteria jacere, & in communis vitæ scena, quumvis, ut dicunt, personam apte, hoc est simulate agere, novit; de Legat. I, cap. 4.*

A Jure
divino po-
sitivo uni-
versali.

§. 228. Longe autem facilius est Jurisprudenciam naturalem dignoscere a Jurisprudencia divina positiva. Prior enim leges complectitur æternas, ac necessarias, quæque ex ipsa DEI rerumque conditarum essentia atque natura solius rationis usu intelligi possunt (§. 99, sqq.); contra posterior in legibus versatur extra naturam, ut nobis cognita est, petitis & eatenus fortuitis, seu voluntariis, quasque divina primum auctoritas, seu revelatio vel toti generi humano, vel alicui saltem genti patefecit (§. 8).

Falluntur itaque, qui a legibus divinis positivis omnem rationem a subjecto, in quo versantur, petitam excludunt. Nec enim
ideo

ideo vocantur voluntariæ , quod omni interno careant fundamento , sed quia humana intelligentia perspici nequeunt , nec porro ex natura Dei & creaturarum nobis cognita necessario promanant ; CANZIUS discip. mor. §. 3708 , sqq. Hujusmodi autem leges positivas universales triplici tempore a Deo datas putat GROTIUS : *Statim post hominem conditum ; iterum in reparatione humani generis post diluuium ; postremo in sublimiore reparatione per Christum. Quæ tria jura scilicet Adamiticum, Noachicum , & Evangelicum , haud dubie omnes homines obligent , ex quo , quantum satis est , ad eorum notitiam pervenerunt ; de J. B. & P. I, I , §. 15 , & II , V , §. 13.*

§. 229. Verum gravis adhuc illa est disceptatio : an & quænam existant leges divinæ positivæ universales , quæ nimirum (α) lumine rationis non innotescant, & tamen (β) omnes obligent homines ; quandoquidem (γ) illarum promulgatio in veteri & novo Testamento illis , qui totum genus humanum repræsentabant, fuerit facta : quod quidem alii pluribus , alii paucioribus exemplis adferere conati sunt.

Quod tribus discerni solet notis.

Quamquam in formando hujusmodi legum universalium catalogo varient viri docti : sequentia tamen præcepta tribus illis , quas ex GROTIUS II. cc. indicavimus , notis esse insignia plerisque visa sunt.

I. *Benedixit diei septimo , & sanctificavit illum. Gen. II , 3.*

II.

- II. *Do ligno scientiæ boni & mali ne comedas.* Gen. II, 17.
- III. *Masculum & feminam creavit eos,* Gen. I, 27; *& erunt duo in carne una,* Gen. II, 24, unde vetitam esse polygynæciam colligunt.
- IV. *Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhaerebit uxori suæ,* Gen. II, 24; quibus verbis divortia prohibeantur.
- V. *Et ipse dominabitur tui,* Gen. III, 16; quo imperium mariti in uxorem statuatur.
- VI. *Carnem cum sanguine non comedetis.* Gen. IX, 4.
- VII. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Gen. IX, 6.
- VIII. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus.* Levit. XVIII, 6.

Attamen H. GROTIUS divortium, & matrimonium cum pluribus feminis Lege Evangelica tantum prohiberi docuit II, V, §. 9; quibus adhuc quasdam adjecit leges vetantes ea, quæ Jure naturali licita fore opinatur, scilicet *concubinatum* I, I, §. 6, n. 2; *ultionem* II, XX, §. 10, n. 2, & 6; *usuras* II, XX, §. 42; *occisionem innocentis*, qui interpositus fugam, sine qua evadi non potest, impediret; *rerum denique defensionem*, vel *depulsionem levis injuriæ* cum morte aggressoris II, I, §. 4, §. 10, & §. 13.

Quam-
quam hoc
nec ab
Adamo,
nec a No-
acho.

§. 230. Contra alii ita ad objecta respondent exempla, ut vel leges universales esse negent propter necessariæ promulgationis defectum, vel negent esse positivas, quod sufficientem vim obligandi ex ipsa rerum

rerum natura haurire videantur. Cui quidem sententiæ, quod ad jus Adamiticum & Noachicum attinet, facile adstipulamur; illæ enim inter adductas propositiones, quæ congenito hominum sensu non continentur, vel non sunt obligatoriæ, vel peculiari tantum genti a DEO fuerunt manifestatæ: quemadmodum suis infra locis singillatim ostensuri sumus.

Qui post H. GROTIUM Jurisprudentiam divinam positivam universalem in primis concinnare molitus fuerat CHR. THOMASIVS, in *diff. de crim. bigam. & in Institut. Jurisp. div. L. II, c. II, §. 122*, tum *cap. IV, §. 79*, eandem editis observationibus Halensibus Tom. VI, *obs. XXVII*, iterum se destruxisse gloriatur in *Fund. J. N. & G. Proëm. §. 14*. Quot vero inde inter harum legum adsertores, & impugnatores ortæ sint contentiones, longum foret recensere. Præter plures autem Grotii Commentatores pro illarum legum promulgatione pugnarunt acriter HOCHSTETERUS *Coll. Puf. Ex. III, §. 19*; BÜDDEUS *Phil. pr. II, c. 2, §. 13*; GEORG. BEYER. *del. Jur. div. nat. & pos.*; GENZGEN. *Jur. div. pos. prud.*; GLAFEX *Recht der Vernunft. c. 1, §. 260*, & qui sunt reliqui. Unicam vero ejusmodi legem, eamque de sanctificando sabbatho agnovit CANZIUS in *disc. mor. §. 3729*. Cui duas adhuc ex veteri Testamento, nimirum de *subjectione uxoris erga maritum*, & de *salute æterna per fidem in Christum consequenda*, adjecit KEUFEL *Exercit. ad Grot. I. I, §. 16*. Sed nul-

lum jus divinum positivum universale admittendum esse docuerunt præter THOMASIIUM *ll. cc.*, cum postea ipse BUDDIUS *Th. Mor. II, c. 1, §. 9*; tum vero GUNDLINGIUS *J. N. & G. L. I, §. 75*; BARBEIRACIUS *ad Puf. I, VI, 18*, & potissimum COCCEJUS *dissert. præm. ad Grot. III*, atque JO. ANDR. HANNESSEN in opusculo *de non existent. Leg. div. pos. un.* Gottingæ 1744; quos etiam SAM. CHR. HOLLMANNUS, ex longe aliis tamen, ut ait, rationibus, quam Thomasius, & Buddeus protulerint, est secutus in *Jurispr. nat. prim. lin. §. 71*, editis Gottingæ 1751. Equidem nullâ dubitatio est, potuisse Deum leges ferre positivas universales, quarum transgressio & iis fuisset imputanda, qui propria culpa, ne earundem tenerent notitiam, effecissent; attamen a nemine adhuc confectum est, summum Numen tales leges in veteri Testamento re ipsa præscribere voluisse: imo potius contrarium colligitur ex PSALMISTÆ verbis: *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis*; Psalm. CXLVII, v. 20. Cui consentit APOSTOLUS, qui *gentes legem non habere* præter naturalem satis perspicue declaravit; *Rom. II, 14*. Exempla autem in contrarium adducta suis locis separatim enodabimus.

Sed primum a Christo repetendum est.

§. 231. Diversa est omnino Legum Evangelicarum ratio. Præterquam quod enim divinus Redemptor naturæ leges summa circumfudit luce, præcepta quoque dedit de mysteriis, ac sacramentis, quæ

quæ humanam utique superant rationem, hæcque omnia per univcrsum orbem prædicari diserte mandavit ; quo cum ad æternam beatitudinem consequendam monstraretur via, tum jura naturalia præmiis ac pœnis omnium maximis munirentur. Quin igitur leges Evangelicæ juris positivi universalis nomen mereantur, nefas esset dubitare.

Regnum suum non esse hoc de Mundo, liquido nos docuit divinus Servator *Joan. XVIII, 36*; itaque a ferendis hoc nomine legibus abstinuit, sacras autem Scripturas propter vitam æternam nos scrutari voluit, *Joan. V, 39, & XX, 31*. Atque ea propter primo tenebras, quas pravæ hominum opiniones obduxerant, ipse dispulit a lege naturali, cujus robur novis auxit, iisque gravissimis momenti, declarans se non venisse legem solvere, sed adimplere; *Matth. V, v. 17*. Dein præcepta credendi, seu mysteria umbris & figuris ante involuta, clarius atque expressius præscripsit; & denique leges sacramentorum abrogatis Mosaicis ritibus idem instituit. Cf. DAN. CONCINA *Theol. chr. Tom. VI, diss. VI, c. 2*. Huc vero spectant illa loca Prophetæ ISAIAË: *De Sion exhibit lex, & verbum domini de Hierusalem, C. II, v. 3; Dominus legifer noster, ipse salvabit nos, C. XXXIII, v. 22*. Tum PAULI Apostoli, *Cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi; I. Cor. XI, v. 21*. Voluisse autem CHRISTUM hæc leges esse universales ex ejusdem verbis luculenter apparet: *Euntes*

ergo docete omnes gentes, baptizantes eos; Math. XXVIII, 19. Euntes in Mundum universum predicare Evangelium omni creaturæ; Marc. XVI, §. 15. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei; Joan. III, 5. Quid ergo sibi vult communis illa, ut scribit GRONOVIVS ad Grot. I, II, §. VI, not. 66, omnium Protestantium sententia, Christum legislatorem esse negans? si tamen leges Evangelicas & quidem universales non possunt non tueri; uti BUDDEUS *Hist. J. N.* §. XLIII, & HEINECCIUS *præl. ad Grot. I, I, §. 15, & I, II, §. 6*, aliique agnovere. Immo vero plures sunt jam inter illos, qui proprius accedentes ad veritatem Christum Legislatorem esse confitentur; I. W. FEFERLINI *diff. de Christo novo Legisl.* Gottingæ 1739; G. KEUFEL *Exerc. ad Grot. I, I, §. 16*. Nec ideo tamen H. GROTIUS simpliciter assentimur docenti, *extra præcepta credendi, & sacramentorum*, Christum prohibuisse actus, qui inspecta naturæ lege liciti fuissent *de J. B. & P. I, I, 1, 6*. Viebimus enim in progressu exempla ab eodem in medium prolata (§. 229 Sch.) ejus esse generis, ut, quæ in illis actibus inest turpitudinis, ea simul ex principiis ratione sola cognitum eluceat.

Sine ulla
tamen de-
rogatione
Juris na-
turalis.

§. 232. Atque ex his abunde colligitur immane quantum a vero aberrare illos, qui Juris naturæ disciplinam vel jam constitutis civitatibus, vel latis Evangelicis legibus inanem atque supervacaneam esse

arbi-

arbitrantur. Quum enim præcepta naturalia, a quibus omnes actiones nostræ liberæ aliquam accipere debent normam (§. 132), nulla penitus ætate tolli, aut abrogari possint (§. 123), consequens est, ut illarum cognitionem ac studium neque obliterari fas sit, neque usum aliis novis fancitis exolescere unquam liceat.

Ex quo Jurisprudentia naturalis a Philosophia Practica, Theologia Morali, & Jure Romano separari cœpit, atque in peculiarem redigi disciplinam, plures eam esse expertam adversarios ex capite sequenti cognoscemus. Irati enim multi vetustis se possessionibus spoliari, tantumque gloriolæ suæ detrahi putantes, quantum veræ laudis præstantissimi hujus studii scriptores sibi vindicabant, totum Jus naturæ inter aniles fabulas referre non dubitarunt. Paucissima, ajebant, esse naturalia præcepta, atque in vulgus nota, nugas porro agere eos, qui hujusmodi legibus in systema redigendis, explicandisve vacarent; BOECLER *præf. ad Grot.* p. 31, 36, & 40. Scilicet non cogitabant naturam ab arte longe perfectiorem fieri (§. 112), ac naturaliter quidem cantare homines, numerare, ratiocinari, ideo tamen frustraneam non esse operam, quæ Musicæ, Arithmeticæ, vel Logicæ discendæ impenditur.

§. 233. Sed nec is est Evangelii vel legum civilium scopus, ut negotia regant populorum (§. 231), quod munus sibi

Cujus
semper
eximius
est usus.

vin-

vindicat scientia Juris naturalis (§. 220) ; quæ cum variis Theologicis quæstionibus lucem fœneratur , tum maxime ceteris omnibus Jurisprudentiæ partibus adeo faciem præfert , ut ea destituti , non calidam expressamque justitiæ effigiem tenere , sed umbra tantum vanisque imaginibus uti videantur.

Nec exiguus est illorum numerus , quos ad contemnendum studium nostrum cœcus abripuit zelus : quum enim a cultura rationis neglectum metuerent doctrinæ revelatæ , Jurisprudentiam naturalem non inutilem modo , sed & maxime periculosam esse declamabant. Enimvero plurimum sua illos fefellit opinio : si enim inculta sit , ac depressa ratio , quomodo revelationis veritatem certam compertamque nobis faciet (§. 108) ? Præclare igitur D. THOMAS *Jus divinum , quod est ex gratia , non tollere jus humanum , quod est ex naturali ratione* observavit 2. 2. Q. 10 , Art. 10. Frustra vero urgent nonnulli abusum rationis , & gravissimos quorundam interpretum errores ; hæc enim hominum vitia sunt , non disciplinæ. Nec quemquam latet , nisi historiæ prorsus ignarum , ex falsis Sacrarum Litterarum interpretationibus ingentes sæpius provenisse clades populorum. Ast sua nihilominus divino Codici auctoritas , atque sanctitas semper constabit.

§. 234. Sed non abs re erit de hoc argumento differere paulo latius. Non equidem inficiamur pauciores esse hodie homines, qui vivant in statu naturali, attamen populorum Rectores primæva adhuc utuntur libertate (§. 220). Itaque illorum obligationes & jura, quæ speciali quodam facto nondum satis determinata sunt, ex Jure partim simpliciter naturali, partim publico universali omnino sunt discenda. Certe Jura civilia non imperantium, sed subditorum actiones moderantur (§. 221). Sacri autem codicis auctoritatem neque agnoscunt omnes, nec qui agnoscunt, ignorare debent esse aliquid justum, & injustum ante omnem revelationem; hanc vero non tam ad negotia hujus vitæ, quam ad alium longe præstantissimum finem pertinere (§. 231. Sch.).

Præsertim
in negotiis sum-
morum
imperantium.

Non jam Aborigines, Getulos, Libyos, ex SALLUSTIO *Catil. VI, & Jugurth. XVIII*, nec quod adhuc hodie in Africa, & America sine communi imperio vagatur, genus hominum agreste laudabimus. Satis enim est suis quemque haurire oculis posse, subditos diversarum civitatum communi superiore esse destitutos, ac porro non tam ex civili, quam naturali jure judicandos (§. 218). Sunt præterea Imperantes civiles solius summi Numinis potestati subjecti, nec tenentur eo nomine actiones suas aliis, quam divinis legibus attemperare: ex his nimirum intelligunt se quidem sanctione civili esse immu-

immunes ; poenas tamen vitæ futuræ , si rempublicam male gerant , non esse evasuros ; *Psalm. L. v. 5.* Quapropter inepti omnino fuere Juris Romani interpretes , qui inde jura imperantium in ferendis legibus , sanciendo poenis , & exigendis tributis æstimari voluerunt. Sacræ Litteræ quidem officia tradunt imperantium & subditorum generatim , nimirum ut illi *quietam vitam , & tranquillam* efficiant civibus ; I. Timot. II, 2 ; hi vero ut *potestatibus subditi sint , iisque tributum & vectigal* persolvant ; Rom. XIII, 1 , & 7 : non tamen ad species omnes descendunt singulares ; igitur certam dari , ut hoc exemplo utamur , justamque tributorum mensuram , nullumque subditum ab iis præstandis revelatione fuisse exemptum ; id vero ex principiis rectæ rationis , etiam illis , qui vel sanctas ignorant scripturas , vel iisdem abutuntur , demonstrandum est. Cf. quoque OBRECHTI *Diff. de abdic. Caroli V.*

Ac Popu-
lorum.

§. 235. Ita & omnes civiles societates statum naturalem inter se tuentur (§. 223) ; quum tamen sæpissime invicem agere , & aliquando incidere in controversiam soleant , certa utique est opus communi norma , ad quam hujusmodi negotia exigantur. Quod subsidium , quia nunquam in Jure civili , nec semper in doctrina Evangelica repetitur , illud tantummodo reliquum est , ut ad leges naturales , quæ sub nomine Juris gentium veniunt , velut ad universalem omnium populorum regulam

gulam recurramus; cujus ignoratio quo majores peperit læsiones & clades, eo insignior est ab illius doctrina rite exposita utilitas.

Qui in Jure Romano illustrando non vulgarem collocarat operam JO. GOTT. HEINECCIUS, non potuit tamen non dicam impingere glossatoribus, qui ex *L. 9, Dig. de Lege Rhodia de jactu*, Imperatorem mundi dominum esse colligebant; quique in juribus pacis, belli, fœderum, & legatorum titulos Juris Romani de *captivis*, de *veteranis*, de *testamento militari*, tum de *pactis*, de *transactionibus*, denique de *legationibus* consulendos duxerant, in *Præf. ad Elem. Jur. Nat. p. VI, sqq.* Quis vero non ridebit TABOREM Jæum, qui a principe in senatum sanctiorem lectus, ubi de Gallorum incursionibus reprimendis consultabatur, actione Romana *ex lege Aquilia* opus esse dixit; LEYSER. *Meditat. ad Pand. sq. 571, §. IX.* Longe alia profecto fuerat ipsis Romanis mens, qui controversias cum exteris gentibus non proprio, & civili, sed communi jure discernendas esse probe noverant. Quocirca *singularis quædam visa est Cn. Pompeii laus, & præstabilis esse scientia in fœderibus, pactationibus, conditionibus populorum, Regum, exterarum nationum, in universo denique belli jure ac pacis*; CICERO *pro Balb. c. VI.* Id si in animum revocassent Galli, terras Belgicas anno 1667 non invasissent ea de causa, quod mortuo Philippo IV, Hispaniarum Rege, illæ provinciæ non jam ad filium Carolum II, ex secundis nuptiis procreatum,

creatum, sed ad filiam Galliarum reginam utpote ex priore matrimonio susceptam spectarent jure devolutionis; id enim Jus non est naturale, sed civile, & subditis Brabantinis proprium. Rectius itaque nuper adhuc Hollandi jus commerciorum contra Angulos, & Lusitani jus sequendi neutras partes contra Hispanos tueri conabantur ex lege universali, ex qua etiam Austriaci articulum IV. secretum foederis anno 1746 cum Russia initi, *de modo coercendi vicinam gentem, si animum indueret hostilem*, justitiæ apprime consentaneum esse demonstrarunt.

Etsi propria sibi condiderint jura.

§. 236. Etsi vero civitates publica jura tam interna quam externa aliquando sibi constituent, ea tamen tantum sunt particularia, atque adeo definiendis quibusvis speciebus obvenientibus minime sufficiunt. Sane Jus particulare universali tantum est superadditum; quemadmodum igitur partes generi subjectæ non prius intelliguntur, quam distincta ipsius generis notio habeatur; ita & omnia jura particularia ex principiis juris universalis necessario declaranda sunt. Quod porro etiam in Jure publico particulari, & in Jure gentium arbitrario observare oportet, ne secus in turpes ac perniciosos errores rapiamur.

Notiones societatis, civitatis, imperii & subjectionis, atque omnium, quæ inde manant jurium, repetendæ sunt ex Jurisprudentia

dentia naturali, & applicandæ ad civitates singulares, quarum quidem modi & affectiones aliter, atque aliter determinari, attributa autem & proprietates abesse nunquam possunt (§. 8). Hæc qui in tractando Jure publico particulari ad loci, temporis, & personarum circumstantias accommodato probe non discernit, quotidie errandi periculo obnoxius est. Ita morem vel legem, ut ajunt, Salicam Gallorum propriam, ne feminæ, & ex iis nati in Regnum succedant, Bignonius, Puteanus, & Lechaferius, viri ceteroquin docti, sed nostra disciplina haud imbuti, ad leges naturales absolutas perperam retulerunt. Ast ex eadem causa peiori hæsitant in luto, qui facultatem tribuunt civibus jus suum armis inter se persequendi, vel resistendi imperanti, vel plane eum a republica removendi. Siquidem ut civitas sine imperio, ita imperium cum jure eidem refragandi ne cogitari quidem potest. Præclare CAJUS: *Omnes populi, inquit, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur; Leg. 9, Dig. de J. & J.*

§. 237. Id vero exacta Juris naturalis cognitio præstat Theologiæ positivæ, ut non modo sufficientis præmii vel poenæ naturalis in mortali hac vita defectus, & porro vitæ alicujus futuræ, immo & revelationis necessitas intelligatur (§. 131); sed etiam ut mira Evangelii cum recta ratione in doctrina morum conspiratio plenissime eluceat (§. 115, Sch.). Quod si vero inter leges, quas naturalis ratio
Dein in
Theologia dog-
matica.
 fug-

fuggerit, & quæ sacris continentur Codicibus, aliqua se offerat diversitas, vel opinata quædam appareat repugnantia, tum quidem solida Juris naturæ principia præsto esse oportet, nec enim aliter veritatem perspicuo intueri, nec, quæ in contrarium existunt, dubitationes explicare facile licebit.

Si quis in Jurisprudenciam naturalem incumbat paullo accuratius, cum profecto non latebit, nullam tantum valere meditationem, ut vel clarior fiat notio vitæ futuræ, vel ut humana ad peccandum proclivitas emendetur fatis, vel denique ut modus sanandis conscientie moribus ac peccatori in gratiam summi numinis reconciliando idoneus reperiatur. Cf. PLATO in *Phæd.* p. 85, & *Alcibiad. Dial. II*, p. 150, edit. ser. Quæ remedia cum sola suppleat revelatio, istius utique necessitas ex solido Juris naturæ studio magis patet. Cf. BURLAMAQ., *El. J. N. L. II. 6*, *XIV. §. 16*. Hoc porro viam parat ad doctrinam Evangelicam, & non modo leges positivas separat a naturalibus, sed etiam exposito rationis cum revelatione consensu ad convertendos infideles maxime conducit; S. XAVERIUS *L. III. Epist. VII.* Dein vera quoque legis revelatæ significatio sæpius colligitur ex Jure naturali; ideo *David comedit panes propositionis* fame compulsus, *MATTH. XII, 4*; & Machabæi ipsa die sabbathi se defenderunt, *I. Mach. II, 40, 41*. Contra Origines neglecto hoc lumine locum *MATTHÆI XIX, 12*, perperam

ram interpretatus semetipsum eviravit ; EUSEB. *Hist. Eccl. L. VI, c. 8.* Ac tandem ex hoc ipso fonte derivandum est, quod multi misere se extricent illis quæstionibus : an & quoad fas esset, Samsonem se occidere, obfetrices Ægyptias, & Raabam contra mentem loqui, Hebræos vasa auferre Ægyptiorum, & extraneis pecuniam fœnori dare, Oseam filios fornicationis sibi facere, Abrahamum plures ducere uxores, ab iisdem divertere, filium innocentem immolare, & quæ sunt hujusmodi. Ut merito Theologis Juris naturæ expertibus occlames illud EURIPIDIS : *Nam turpe id esset, quum scias hominum ac Deorum quod est, eritque, justa te haud cognoscere* : in Helen. v. 92, 8.

§. 238. Iis porro, qui in dirigendis aliorum conscientiis, atque in doctrina, ^{Ac Morali.} quam vocant, *casuistica* versantur, nisi scientia Juris naturalis probe sint imbuti, aquam sæpius hæerere necesse est. Quum enim facta omnia singularia vel memoria discere, vel intelligentia prævidere nullus homo possit; quotiescumque nova causa, consultatiove acciderit, ea profecto ad principia legum universalium exigenda est, ut inde demum, quid justum sit, quidve injustum, certo colligatur (§. 212, sch.). Sed & eo spectat rationis lumen, ut, quæ propter indifferentiam objectivam aliter quidem determinari poterant, si tamen determinata non sunt, juribus universalibus attemperentur.

Sufficiet

Sufficiet capita materiarum, e quibus hodie conflata est Theologiæ moralis disciplina, inlaxisse, ut intelligatur, cur casuistarum animi, cum a nostro discendi, docendique genere discesserint, sæpius vagentur errore, nec habeant semper quid sequantur. Ubi enim prima quærenda erunt principia, quæ in materiis de *Actibus humanis*, de *Legibus*, de *Peccatis*, de *Iustitia & Jure*, de *Contractibus*, omnino sunt adhibenda? Anne aliorum auctoritati se committent, adeo inter se dissidentium, ut non raro opinio communis alteri etiam communi obijciatur? Culpat quidem nonnullos Juris naturæ scriptores DAN. CONCINA, *Th. Chr. T. VI, diff. prolus. c. XI*, quod genus humanum lue originali sauciaturum velint solo rationis lumine sanare. Enim vero hunc scopum nunquam spectarunt conditores nostræ disciplinæ, quæ si nihilominus separatim tradatur a doctrina Sacrarum Litterarum, non magis obstabit revelationi, quam prima, quæ a pictoribus ducuntur lineamenta, addendis postea coloribus officiant. Neminem sane oportet quiescere in lege rationis, sed ab illa transire ad legem revelatam; quam utique ficto legis naturalis simulacro cum sæpius tum quoque in fœdere Schmalcaldico Juris Romani tantum peritos fuisse calumniatos ultro confitemur. Cf. HORTLEDERUS *de fat. & Ind. belli Germ. T. II, L. I.*

Quæ va-
leat colle-
ctio a le-
gibus Sa-
crarum
Littera-

§. 239. Quamquam vero leges natura-
les non ex auctoritate (§. 107 seq.), sed
ex suis ac domesticis principiis derivandæ
sunt, nihilominus plura suppeditant Sa-
cræ

cræ litteræ secundaria argumenta , quibus ^{rum ad} aliquid Jure naturali vel præceptum , vel ^{Jus N. 3} prohibitum , vel etiam permissum esse arguamus. Idem enim est sapientissimus rationis ac revelationis auctor , quem a semetipso dissentire , & leges essentia immutabiles tollere , omnino repugnat. Ex quo triplex illa elicitur argumentandi ratio : ut I. nihil , quod in Sacris Litteris præcipitur , lege naturali prohibitum ; II. nec vicissim , quod iis prohibetur , hacce esse præceptum possit.

Usum nosse Bibliorum in quæstionibus Juris naturalis ad multa referre jam observavit HUG. GROTIUS de *J. B. & P. II* , §. 17 , quod quidem non eo pertinet , ut præcepta , vel vetita in Sacris Litteris , ea talia etiam esse in lege naturali statim arbitremur ; plures enim fuerunt divinæ leges solius populi Hebraici propriæ : sed id eam vim habet , ut saltem intelligamus , nullum præceptum , aut nullum vetitum in sacro Codice ferri potuisse , quod a recta ratione abhorreat. Ita , quoniam concedere *asylum homicidæ voluntario* , *Exod. XXI. 19* , & *Levitas tenere possessiones* , *Num. XVIII. 20* , prohibuit divinus Legislatores , absurdum foret , vel eum *asylorum morem* , vel *ecclesiastica rerum immobilium dominia* inter legum naturalium præcepta recensere. E contrario quum *plura delicta ab Hebræis morte puniri* , *Exod. XXI. 12* , & *fratris improlis viduam a fratre superstite duci oportuerit* , *Deuter. XXV. 5* , nemo salva pietate contendet , hujusmodi
facta

facta Legi alicui naturali adversari.

Quæ a
permissio-
nibus ?

§. 240. Denique III. quidquid in Divi-
nis Pandectis permissum esse legimus,
etiam Jure naturali licitum esse oportebit,
si sacer textus de plena, quæque etiam
ad forum internum spectet, permissione
loquatur (§. 107, Sch.). Secus autem fo-
ret, si permissio tantum esset minor ple-
na, & non nisi pro foro externo impu-
nitatem tribueret: illiciti enim manent
naturaliter hujusmodi actus, nec a pœna
interna & divina sunt immunes.

Verissime quidem traditum est ab H. GRO-
TIO *J. B. & P. I. I.*, 17, an plena sit, vel
plena minor permissio, id ex principiis Ju-
ris naturalis esse disquirendum; attamen si
quod adhuc dubium alicui superesset, locum
habeat illa collectio: Actiones a viris san-
ctis, nec eo nomine reprehensibilis susceptas
inter plene permissas esse annumerandas,
præcipue si ab ipso Deo certus agendi mo-
dus lege sit præscriptus, quod exemplis di-
vortii *Exod. XXI, 8*, Polygynæciæ *Deuter.*
XXI, 14, 15, Judicii zeli *Numer. XXV,*
8, & *I. Mach. II, v. 24*, abunde illustra-
tur. Aliter se res habet cum Rege, qui sua
potestate abutitur, *I. Reg. VIII, 11*; & cum
ultore sanguinis, quum nimirum propinquo
occisi homicidam extra asyli loca interficere
permittebatur; huic enim concessa videtur
impunitas tantum a civili pœna, *Numer.*
XXXV, 27. Cf. GROTIUS II. XX, §.
VIII, n. 6, & §. IX, n. 5; SELDENUS J.
N. & G. L. IV. C. I, & C. IV.

§. 241. Leges mere civiles omnes sunt ^{Jus N. est} particulares (§. 221), igitur ad jus uni- ^{Juris Ci-}versale tamquam rivuli ad fontem suum ^{villis fax.}referendæ sunt (§. 236). Speciatim vero Jus Civile Romanum magnam partem collectum est ex præceptis naturalibus (§. 213, Sch.); quare, qui ad horum normam loca vel supplet prætermiffa, vel declarat ambigua, errare nullo pacto potest. Ast multa quoque occurrunt populi Romani scita, quæ tantum arbitraria sunt, quædam autem quæ plane a ratione abhorrent. Cuinam vero vel priora a legibus necessariis discernere, vel posteriora corrigere sine Jurisprudencia naturali licebit?

Quibus vinculis & legibus cives inter se colligentur, non antea penitus intelligitur, quam cognita civitatis natura (§. 220), quæ cum explicetur in Jurisprudencia universali, ideo eleganter a CICERONE observatum est: *Considerandas leges, quibus civitates regi debeant, tum hæc tractanda, quæ composita sunt, jussa populorum, quæ vocantur jura civilia.* Porro non a prætoris edicto, vel XII tabulis, sed penitus ex intima Philosophia hauriendam Juris disciplinam: quod adeo necessarium sit, ut, qui aliter Jus civile tradunt, non tam Justitiæ, quam litigandi tradant vias; de LL. I, §. 5, & 6. Atque id profecto in omnibus accidit studiis perveniendi aliquo, quæ nihil profunt, nisi, ut idem scribit Romanus Orator, *illud, quod eo, quo*

intendas, ferat, deducatque, cognoveris; Orat. I, 30. Jus civile in parvum quemdam, & angustum locum concluditur, aut in Jure naturali quævis etiam rarissima species continentur, ut, qui in hoc sunt versati, si de casu insolito vel insolentissimo respondendum sit, non contremiscant cum Saliceto, sed provocent ad illud CICERONIS: *Hoc si minus Jure civili præscriptum est, lege tamen naturæ, & communi gentium jure sancitum est*; de Harusp. resp. cap. XIV: quocum consentit JÆTUS PAULUS: *Hæc, inquit, æquitas suggerit, (seu lex naturalis) licet Jure civili destituamur*; L. 2, §. fin. dig. de aq. pluvi. Quorsum respicere neglexit ACCURSIUS, nimis confidenter scribens: *Omnia in corpore Juris contineri*; ad L. 1, D. de J. & J. Nec minori adjumento est Jurisprudentia universalis ad leges civiles declarandas; quandoquidem, monente JÆTO CELSO, *in quæstionibus de bono & æquo (seu de Jure naturali) plerumque sub auctoritate juris (scripti) scientiæ perniciosè erratur*; L. 91, §. 3. D. de V. O. Ecquis vero hoc admittendum censebit, nisi Legulejus, quod scribit ULPIANUS, *licere servis naturaliter in suum corpus sævire*, L. 9, §. 7, D. de pecul.; vel quod jubet Novella LXXXIX, C. ult., liberis ex incestu procreatis etiam alimenta juste denegari; quod quidem ipso Jure naturali obtinere arbitratus est STRAUCHIUS *diff. IV, ad Univ. Jus Justin. C. III.* Corruit itaque animadversio illustr. SENKENBERGII, cui Jus naturale nihil aliud esse visum est, quam *Jus civile naturalisatum*; *Met. Jur. Append. II. §. 23.* Ex dictis enim abunde patet, a principiis

cipiis rationis normam accipere Jus civile, ejusque magnam partem Jus naturæ in scripturam redactum esse adpellandam, ipso consentiente CICERONE *de Off.* III, 17

§. 242. Inter Juris civilis capita illud Tum Jus
ris criminis
nalis. postremum non est, quod leges continet de delictis, & eorum pœnis descriptas, vulgo criminales. Qua in re imprimis malefactorum veritas (§. 178), & magnitudo, tum quantitas imputationis (§. 183 sqq.), & denique pœnarum modus finesque (§. 186), diligentissime pernoscendi sunt, quo Justitiæ ultrici (§. 178) examussim possit satisfieri. Quum igitur harum materiarum principia tradantur in Juris naturalis disciplina, non obscurum est, illius studium etiam in Jurisprudencia criminali utramque facere paginam.

Actiões minus rectæ pœna humana coerendæ legibus civilibus omnes comprehendí nequeunt, ast propterea imputationem etiam in foro externo effugere non debent. *Nec enim, ut ait CICERO, si regnante Tarquinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, idcirco non contra illam legem sempiternam Sex. Tarquinius vim Lucretiæ attulit; de LL. II, 4.* Et quamquam Jurisprudencia naturalis pœnas externas non definiat pro quovis facto singulari, docet tamen naturaliter pœna dignos esse, qui delinquent, & regulas exponit, ex quibus naturalis pœnarum mensura cognoscatur; H. GROTI. *J. B. & P.* II, C.

C. VIII, §. 20. Quomodo autem sine Jurisprudencia naturali quis ad perdifficiles illas respondebit quæstiones: Unde oriatur Jus puniendi? Quibus in delictis illud competat? Sintne relegatio, infamia, mutilatio, poenæ satis idoneæ? Liceatne aliquando delinquentem in quæstionem seu torturam dare? An & quænam peccata possint morte coerceri? Cur poena, quam quis meretur, sæpius ab ea, quæ exigitur, differre possit? Quando deceat Imperantem clementia, ex qua gratia legis fit? Cf. DARIUS. *Obs. J.N. XL.* Hæc quidem & hodie acriter disceptantur; plures tamen non tam rem a stirpe repetere, quam proprio potius ingenio indulgisse sunt inventi; scilicet haud satis illam meditati sunt legem, quæ, ut ait CICERO, *Justorum injustorumque distinctio est; ad illam antiquissimam & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbas afficiunt; de LL. II, §. 5.*

Atque Ecclesiastici.

§. 243. Jus Ecclesiasticum partim ex legibus divinis tam naturalibus, quam positivis (§. 222), partim ex constitutionibus humanis coaluit. Ex quo conficitur, ut quæ de usu Jurisprudentiæ naturalis cum in Theologia (§. 237), tum in Jure Civili (§. 241) antea tradita sunt, ea omnia etiam in Jure Ecclesiastico obtineant. Sed & id maxime præstat Juris universalis scientia, ut limites inter Ecclesiasticam potestatem a Christo institutam,

tam, & civile imperium nullo negotio statuatur. Illa enim non tam corpori, quam animo, & fini, qui humanam excedit intelligentiam, destinata est (§. 231); hoc vero ad scopum spectat ratione sola cognitum, nec actiones mere internas moderatur (§. 197), quapropter, posita licet revelatione, firmum tamen ac stabile permanfit (§. 231, Sch.). Ex quorum principiorum neglectione, incredibile dictu est, quanta malorum copia fit exorta.

Innumeræ prope sunt Juris Ecclesiastici regulæ, quæ, quia naturalem exprimunt honestatem, solidius profecto ex proprio rationis fonte explicantur. Quod vero ad regulas attinet arbitrarias, illud utique generatim cavere oportet, ne iis significatio naturali æquitati contraria tribuatur. Speciatim autem in singulis materiis solerter observandum est, nec civile imperium ad res spirituales pertinere, nec leges revelatas naturalibus civitatum juribus quidquam detraxisse (§. 231), quin potius, ut *omnis anima potestatibus sit subiecta*, Rom. XIII, 1, sqq., & ut reddantur *Deo, quæ Dei sunt, & Cæsari, quæ Cæsaris*, diserte inculcare, Matth. XXII, 21. Quam late autem pateant Cæsaris, seu potestatis civilis jura, non alio ex fonte colligitur, quam ex Jurisprudencia universali, a cujus neglectu tot, quæ in historia leguntur, publicæ calamitates pullularunt. Hos utique limites transiluere Imperatores Orientis, qui Arianos,

nos, Monothelitas, Iconoclastas, aliasque hæreses fovere; immo harum rerum cognitionem ad suum forum pertrahere, atque editis constitutionibus causam mere spiritualement decideri non dubitarunt. Sed etiam plura occurrunt in Jure Canonico capita; veluti Cap. 34, ✕, de *Electiōe.*, Clem. unic. de *sacr. unct.*, Extravag. *Unam sanctam inter Com. de major.*, a Jure Publico universali aliena, & porro ex hujus principiis corrigenda. Quorsum & infausta pertinet sententia, quam Cardinalis Julianus Uladislao Hungariæ Regi, ut eum ad pacem cum Amurathe initam violandam permoveret, anno MCCCCXLIV exposuit: *Cum infidelibus nullius omnino rei commercium inire licuit; & initum non tenet injussu Pontificis maximi*; CALLIMACH. in *Reb. Uladis.* L. III. Plura non addemus, sed cf. CELEBER. de RIEGER. *Instit. Jurispr. Eccl.* Sect. II, cap. IX, Viennæ 1765.

Ad illud exigendæ sunt aliæ leges, & mores populorum.

§. 244. Ceteros legum ab hominibus conscriptarum complexus, veluti *Jus feudale & cambiale*, silentio præterimus, factis enim ex dictis intelligi par est, cur in quovis recte obeundo Jurisprudentiæ munere (§. 211) Juris naturæ studio carere nemo possit. Illud addemus modo, hujus disciplinæ adminiculo varios quoque populorum mores an cum ratione consentiant, vel eidem repugnent, expendi oportere. Quamquam enim magna sit morum seu consuetudinis auctoritas, quæ ducitur a vetustate, nunquam tamen

men adeo valitura est, ut naturalem ever-
tat honestatem, seu Justitiam (§. 125).
Quare hujusmodi consuetudo non inter
agendi regulas usu receptas, sed inter
vitia (§. 164), & corruptelas erit referenda.

Multa ad *equitatem Juris naturae* & *gen-
tium* etiam in *Jure feudali* esse exigenda tra-
didit MASCOVIUS de *Jur. feud. proleg.*
§. VII, quod idem de *Jure cambiali* obser-
vavit JO. GOTTL. HEINECCIUS *Elem. Jur.*
Camb. C. 1, §. 14. Quapropter CHR. WOLF-
FIUS utriusque hujus juris principia uni-
versalia in parte V. *Juris naturalis* §. 1,
sq., & parte VI, §. 154, sqq. delineavit,
quem postea & alii sunt secuti. An negotia
clientelaria, vel collybistica sint celebrata,
cognitionis equidem historicae est; attamen
quam late pateat harum conventionum obli-
gatio, in *Jurisprudencia naturali* declaran-
dum. Atque ex hoc ipso fonte, qui aliquan-
do invalescunt pravi mores, veluti duellan-
di, & bona occupandi naufragorum, oportet
eradicari; GROTIUS *J. B. & P. L. II, C. VII, §. 1.* Recte igitur Imperator CON-
STANTINUS ethnicorum querelas, qui suas
impias consuetudines abrogari ægre fere-
bant, redarguit: *Consuetudinis, inquit, usus-
que longævi, non vilis auctoritas est, verum
non usque adeo sui valitura momento, ut aut
rationem vincat, aut legem; L. 2, Cod. quæ
fit long. consuet.*

§. 245. Denique si jus constitutum non
quavis auctoritatis trutina, sed rationis
statera

Cetera-
que om-
nia con-

Constituenda
Jura.

statera examinari opus est; constituendi quoque juris ab illa summa lege capiendum est exordium, quæ sæculis omnibus ante nata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnino civitas sociata. Quæcumque enim facta naturalem lædunt justitiam, ea nullius legislatoris jussu cohonestari possunt (§. 79). Atque ex his omnibus perspicuum est, inesse quidem in quavis Jurisprudentiæ parte suam dignitatem, usumque; nulla tamen cum hac nostra, si quis legum fontes & capita viderit, vel principiorum amplitudine, vel utilitatis ubertate esse comparandam.

Necessaria est legum conditoribus Jurisprudencia naturalis, primo ne quidquam legibus æternis adversum præscribant, dein ut præcepta rationis nova, si opus fuerit, muniant sanctione, denique ut quod naturaliter sive simpliciter, sive in certo statu permissum, atque indeterminatum est, ex loci, temporis, personæ, aliisque adjunctis determinare possint. Qua in re præclare more suo philosophatus est CICERO: *Constat, inquit, profecto ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam, & beatam inventas esse leges; eosque, qui primum hujusmodi scita sanxerint, populis ostendisse, ea se scripturos atque laturus, quibus illi adscriptis susceptisque honeste, beatæque viverent; LL. II, 5.* Igitur non modo lex illa Sardonum, ut filii patres senis

*confectos clavis interimant, ÆLIAN. III, 37, & IV. 7; & Cabadis Persarum Regis editum, ut omnes feminae communes essent, turpissimæ fuerunt corruptelæ, non leges, quarum altera etiam auctori suo capitis periculum creavit, PROCOP. bell. Persic. L. I, c. 4, p. 12; sed etiam ARCADII & HONORII intolerabilis constitutio est, qua innocentibus liberis perduellium vita lenitate imperatoria concedi dicitur, quia paterno deberent perire supplicio, L. 5, Cod. ad L. Ful. maj. Ceterum qui usum, præstantiam, & dignitatem Jurisprudentiæ naturalis satis profecuti sumus, longe tamen absumus ab illorum hæresi, qui leges fastidiunt humanas, atque omnes causas ex lege naturali dijudicandas esse arbitrantur; verissime enim observatum est a DARIESIO: *Experientiam docere, Jus naturæ omnia atque singula non ita definire, ut non plurima ad usus & civiles, & ecclesiasticos componi, atque accommodari, civitatum atque gentium intersit.* Obs. J. N. IX, §. 15.*

§. 246. Methodum mathematicam vocant eam disciplinas tradendi rationem, ac viam, quæ vagas adhuc & ambiguas non adhibet voces, sed illas prius accurate definit, quæ certa præstruit principia, & inde conclusiones legitimo nexu deducit, quæ denique propositiones ita collocat, ut illæ, quæ reliquis demonstrandis inserviunt, semper præmittantur. Quoniam Jurisprudentia naturalis evidentibus nititur principiis (§. 116), hinc

Quæ Methodus
convenit
J. N. disciplinæ.

hinc veritates certas exponit & necessarias (§. 122, & §. 125), atque adeo scientiam veri nominis constituit (§. 212); in aperto est, methodum mathematicam, seu philosophicam ad eandem quoque pertinere. Illud tamen facile damus in libris usui discentium, & methodi parum peritorum destinatis, a severo demonstrandi studio satius abstineri.

Non ignorasse veteres Philosophos, veluti Platonem, & Aristotelem, geometricas rationes, quae, ut ait CICERO, non persuadeant, sed assentiri cogant, & vim afferant in docendo, Academ. Quæst. IV, 36, satis quidem ostendit CEL. ERNESTI in *defensione vet. Phil.* edit. Lips. 1741. Attamen illorum multi, ipseque Aristoteles, doctrinæ morali apodicticam certitudinem abjudicarunt (§. 122, Sch.). Et quamquam hunc errorem refutare conati sunt NIC. HEMINGIUS in libello *de lege nat. meth. apodict.* Witt. 1562; dein PUFENDORFFIUS de J. N. & G. I, C. II, §. 5, aliique plures; nemo tamen integrum Juris naturæ systema perfecerat via hac mathematica, quam P. HONOR. FABRY S. J. in *Euphyandro* L. I, C. II, & L. II, C. 7, nec non Cardinalis PTOLOMÆUS S. J. in præf. ad *Phil. in omnibus disciplinis optimam, facillimam, ac opportunissimam esse* non asseruerant modo, sed etiam editis operibus comprobarant. Primus igitur fuit CHR. WOLFFIUS, qui difficultates contra evidentiam doctrinæ moralis

ralis obmotas, *γνομητικῶς*, ut verbis utar
 CICERONIS *ad Att.* XII, 5, *refellere* cu-
 piens, disciplinas morales omnes ad nor-
 mam rationis mathematicæ elaboravit. Non
 erat itaque ut hanc methodum P. DAN.
 CONCINA *Theol. Chr. Tom. VI.*, & P. ANS.
 DESING. *in Diatribe de meth. Wolff.* aliique
 exhiberent. Cujusmodi ingenia contra
 phantasmata potius sua, quam contra me-
 thodum pugnare recte animadvertit P. PHIL.
 STEINMEYER S. J. in Præfat. libelli, cui
 titulus est, *Regulae præcip. meth. math.*
 edit. Friburgi in Brisg. 1750, ubi simul,
 quatenus hac methodo sobrie utendum sit,
 solide declarat. Cf. & DARIUS. *Obs. Jur.*
Natur. VIII.

F I N I S.

I

Errores, qui fere ex editione *Vindobon.* an. 1780. quæ dicitur *correcta*, in *Conimbr.* an. 1794. irreperete.

Pag.	lin.	Err.	Corr.
3	11	pervenitur	perveniat
5	14	<i>cæpit</i>	cepit
6	26	14 ;	24.
7	23	Pufendorffus I. IV.	Puffendorffius O. H. I. IV.
	24	II. I. 8.	II. I. 4. <i>seqq.</i>
8	5	<i>significem, quod volo. Naturam</i>	<i>significem quod volo, Naturam</i>
	6	ab ea	ab eo
	7	<i>oriendum</i>	<i>ordiendum</i>
	33	<i>Naturam</i>	<i>Natura</i>
9	7	Numessen e	Numen esse
	12	<i>Div. VII. C. I.</i>	<i>Div. VII. C. III.</i>
	15	§. 822.	§. 822. <i>sch.</i>
	32	<i>summa, communis</i>	<i>summa communis</i>
10	17	essentiæ	essentia
11	23	<i>habituque</i>	<i>abituque</i>
12	22	<i>ratione</i>	<i>conditione</i>
13	14	Et sanæ	Et sanæ
	15	<i>incredibilem</i>	<i>vim quandam incredibilem</i>
14	9	concruant	congruant
18	4	<i>possint</i>	<i>possint</i>
	21	<i>Trist. III. II. V. v. 59. & Trist. v. 103. seqq.</i>	<i>Trist. II. v. 103. seqq. & III. V. v. 49. 50.</i>
20	10	<i>Humores</i>	<i>Humoris</i>
23	10	ACHENWAL- LUS §. 14 ;	ACHENWALLIUS Prol. §. II.
	18	MORATIUS	HORATIUS
24	18	<i>Met. II.</i>	<i>Met. III.</i>
25	10	<i>versor</i> <i>Mart. Exercit.</i>	<i>vorsor</i> †

Pag.	lin.	Err.	Corr.
	12	<i>deripior, ita nullum mentem</i>	<i>diripior, ita nubilam men- tem</i>
26	4	<i>ἐπιθυμίας</i>	<i>ἐπιθυμίας</i>
	5	<i>metuatve</i>	<i>metuatne</i>
	31	refert, ut bonos	refert ut bonos
27	23	V.G.A. BOU- GEAUTE	V.G.H. BOUGEANT
28	11	habeant ; in- telligere	habeant intelligere ;
29	20	repugnantium	repugnantiam
32	8	<i>Tusc. VI. 6.</i>	<i>Tusc. IV. 6.</i>
	10	<i>Emp. §. 886.</i>	<i>Emp. §. 880.</i>
35	12	mala	malæ
36	21	<i>cedo sæpe,</i>	<i>cedo, cape,</i>
	26	<i>cupido.</i>	<i>cupido,</i>
39	14	<i>de Inv. II.</i>	<i>de Inv. II. 57.</i>
40	7	phificum	physicum
	26	determinatum	determinata
42	25	<i>Ei devincta</i>	<i>Et devicta</i>
43	3	judicium hinc	judicium, hinc
	5	at	aut
	21	<i>Hercul. sur.</i>	<i>Hercul. Fur.</i>
44	13	21. §. 1:	21. §. 5.
45	23	<i>veritais</i>	<i>veritatis</i>
46	29	perfectio	perfecto
48	9	Stocis	Stoicis
49	19	<i>Jug. C. 101.</i>	<i>Jug. C. 96.</i>
	22	<i>L. 5. D. Præd.</i>	<i>L. 5. D. de Serv. Præd.</i>
	25	<i>Parad. V. C. 2.</i>	<i>Parad. V. C. 1.</i>
50	33	V. L. 28. §. 9,	V. L. 27. §. 9.
54	14	<i>XLI. ... ve- hemens</i>	<i>XL. ... vehemens. XLIII.</i>
	16	<i>tranquill. an.</i>	<i>tranquill. an. C. 4.</i>
	19	<i>Jug. 87.</i>	<i>Jug. 85.</i>
	23	<i>Joh. Ep. II. v. 16.</i>	<i>Joh. Ep. I. II. v. 16.</i>

Pag.	lin.	Err.	Cort.
	33	Ephes. II.	Ephes. II. v. 3.
55	30	<i>cultura ... præ- beat</i>	<i>cultura ... commodet</i>
56	16	hac pro	hac pro-
58	19	HEINECIO	HEINECIO II. 2.
		I. 1. 2,	
	22	C. I. §. 2.	C. I. §. 1.
60	5	pro Sull. C. 20,	pro Sull. C. 25.
66	17	<i>caussa</i>	<i>casu</i>
72	26	<i>quid</i>	<i>qui</i>
73	5	perfecta	profecta
75	33	& solum	est solum
76	8	intercedit	intercedit
	9	<i>ad non</i>	<i>ad hoc non</i>
	10	<i>alia</i>	<i>aliter</i>
	13	<i>posse</i>	<i>possit</i>
77	10	<i>Bacch.</i>	<i>Bacch.</i>
	12	R. R. II. 2.	R. R. XI. II. 40.
	14	N. D. III. 57.	N. D. III. 22.
78	12	<i>ad L. Coro</i>	<i>ad L. Corn.</i>
80	3	Prov. VII. 28	Prov. VIII. 27
	8	<i>quod sit</i>	<i>quam sit</i>
	25	I. 2. 2. 90.	I. 2. 2. 90. Art. 1.
	26	<i>de L. L.</i>	<i>de L. L. 1. 6.</i>
83	14	obligatione	obligante
	21	<i>qui magis be- neficio</i>	<i>qui beneficio</i>
	31	<i>de L. L. 1. 2.</i>	<i>de L. L. 1. 6.</i>
86	29	J. N. & G. I. VIII. C. IV.	J. N. & G. L. VIII. C. III. §. 4.
		§. 3.	
87	20	Deuter. XIII.	Deuter. XXIII. 1.
		I.	
88	23	O. M. I. IV. §. I.	J. N. I. VI. §. 1.

Pag.	lin.	Err.	Corr.
89	20	I. N. & G.	O. H. & C.
90	2	de L. 1.	de L.L.
92	20	II. III. 15.	II. III. 5.
	21	II. VII. §. 3.	I. VII. §. 3.
	23	utrum lex	utra lex
93	24	habent, mala	habent mala
94	7	comparativum	comparative
	20	de Civ. I. 14.	de Civ. XIV. 1.
	24	ulla	nulla
95	34	Art. 8. ad 2.	Art. 3. ad 2.
96	27	voluntario	involuntario
97	15	(§. 24.)	(§. 14.)
99	8	C. 1. §. 14.	C. 1. §. 15.
	34	(§. 47.)	(§. 74.)
101	4	I. IV. 10	I. V. 10.
102	13	L. 7. §. 3. & L.	L. 7. & L. 123.
		223	
	28	nominatur	nominantur
	31	propositis	præpositis
	33	καδικον	καθηκον
103	3	sed id	sed in
	8	κατορδωμα	ικτησθωμα
	19	Benef. 8.	Benef. 18.
104	27	Facil. V. C. II.	Facil. C. II.
105	12	(§. 37.)	(§. 47.)
	19	(§. 80.)	(§. 80. sch.)
106	7	tamen adfit	tantum adfit
107	24	(§. 10. 45)	(§. 10. 54.)
108	4	§. 119	§. 209.
109	2	quodam	quonam
	22	Sat. III. v. 112	Sat. III. v. 111.
111	3	regi	regi ?
	7	I. c.	I. c.
114	19	paere	patere
	30	naturatis	naturalis

Pag.	lia.	Err.	Corr.
115	5	hunc primum	hinc primum
	17	neque	ne que
118	2	is omnibus	iis omnibus
	5	<i>de Civ. II. 33.</i>	<i>de Civ. III. 33.</i>
119	14	<i>L. I. Dig.</i>	<i>L. I. §. 9. 12. D.</i>
	33	<i>Grot. II. §. X.</i>	<i>Grot. I. I. §. 10.</i>
120	27	dobis	nobis
122	18	VIII. 8.	VIII. 3.
	23	C. II. §. 6. 8.	C. II. §. 3. 4.
	36	HOLLMAN	HOLLMAN §. 35.
		§. 25.	
123	5	<i>sancit, quod</i>	<i>sancit quod</i>
130	3	<i>L. 5. D.</i>	<i>L. 1, D.</i>
	6	<i>§. 15. Inst.</i>	<i>§. 11. Inst.</i>
	20	<i>Mil. C. I. V.</i>	<i>Mil. C. IV.</i>
	35	<i>q. XVII. Art.</i>	<i>Q. XCIII. Art. I.</i>
		I.	
133	32	<i>exoriuntur</i>	<i>exoriantur que</i>
		<i>que</i>	
135	9	<i>primæ naturæ</i>	<i>prima naturæ</i>
	12	<i>II. XXIII. 2.</i>	<i>II. XX. 5.</i>
	13	<i>Puf. I. III.</i>	<i>Puf. II. III. 13.</i>
	19	<i>Hobb. l. c.</i>	<i>Hob. l. c. §. 4.</i>
	31	<i>Pr. Inst.</i>	<i>§. 1. Inst.</i>
137	36	<i>recte</i>	<i>recta</i>
138	28	<i>Gen. XI. 21.</i>	<i>Gen. IX. 21.</i>
140	24	existentian	existentiam
142	5	opinione	opinionem
143	21	(§. 107.)	(§. 104.)
145	11	veritates	veritates
147	7	<i>Grot. Ex I.</i>	<i>Grot. Ex. I.</i>
	10	BURLAMA- QUIUS XI.	BURLAMAQUIUS II.
148	14	principium,	principium,
	29	(§. 80.)	(§. 79.)

Pag.	lin.	Err.	Corr.
150	6	etim	etiam
	11	<i>Brut.</i> 45.	<i>Brut.</i> 41.
	21	III. C. IV.	II. C. IV.
	32	(§. 19.)	(§. 109.)
152	2	II, II, 3, 6, 7, & IV, 5,	II. II. 3. 7. & IV. 1. 5.
	15	<i>discendum esse</i>	discendum esse
154	7	(§. 58.)	(§. 59.)
	20	cauſſm	cauſſam
	31	<i>hominis</i>	<i>homini</i>
155	10	Philosopbia	Philcſophia
	18	& LL. 23.	& LL. I. 23.
	30	facilis	facilis
156	28	tantum	tantam
157	5	ttingat	attingat
158	8	79, 95)	79. 92.)
159	22	§. 50, 53	§. 50--53.
161	14	<i>ejuſdem</i>	<i>cujuſdam</i>
162	12	(§. 102)	(§. 103)
166	4	<i>Cylindram</i>	<i>Cylindrum</i>
	14	<i>Pſ. XVIII.</i> v. 19	<i>Pſ. XVIII. v. 9.</i>
167	27	<i>Prol. §. 38</i>	<i>Prol. §. 58.</i>
169	24	<i>I. ſqq.</i>	<i>I. §. 9. 41. 42. ſqq</i>
	29	<i>abrogari</i>	<i>obrogari</i>
170	19	(§. 121)	(§. 99. ſch.)
171	14	<i>ſ. D. L. I.</i> C. 2. ſeqq.	<i>ſ. D. L. I. C. II. §. 98. ſeqq.</i>
	22	<i>ſed num</i>	<i>ſed nunc</i>
172	35	<i>ſalutaibus</i>	<i>ſalutaribus</i>
174	4	<i>Hune</i>	<i>Hanc</i>
	20	(§. 67)	(§. 61.)
176	10	<i>habeant, quod</i>	<i>habeont quod.</i>
	12	<i>de LL. 17.</i>	<i>de LL. I. 17.</i>
	14	<i>Pſ. LVIII.</i>	<i>Pſ. XVIII.</i>

Pag.	lin.	Err,	Corr.
177	14	§. 125	123.
180	6	Sinesium	Sinensium
	31	(§. 99, sch.)	(§. 96. sch.)
	33	(§. 125)	(§. 105.)
181	6	(§. 188, sch.)	(§. 118. sch.)
	28	Prov. III. 1.	Prov. III. 2.
182	23	ii	iis
184	7	ind fit	inde fit
	8	(§. 19.	(§. 59.
	15	toti	tota
	19	(§. 7, & §.	(§. 70. & §.
	21	(§. 129)	(§. 127.)
	34	§. 125), sed	§. 125.). Sed
185	20	Div. VIII. C. 6.	Div. VI. C. 8.
	23	L. 7. sqq. de LL.	L. 8. sqq. de LL.
187	30	(§. 65, §. 123, sq.)	(§. 61. §. 123. sq.)
	32	§. 118, sch.)	§. 120 sch.)
188	14	Civ. I. §. 14.	Civ. I. §. 15.
	16	I. I. C. I.	L. I. C. II. (?) *
	25	vere	veræ
	28	de LL. 17.	de LL. I. 17.
	33	ratio	natio
190	8	quid a læsioni	quod a læsione
192	19	fr 14	Fr. I. 14.
193	5	permissiva	permissiva.
	8	§. 2. D. de in jur.	§. 1. D. de Injur.
	27	(§. 105,	(§. 103.
	28	subces. 1731. trim. vern. n. 2.	subsec. 1729. Trim. brum. II.
194	17	135)	136.)

* Nusquam, quod sciam, id disertim: ibi vero quid simile reperitur; dum honesti inhonesti sunt que distinctio, non a Natura ope Rationis petitur, sed ab hominum instituto.

Pag.	lin.	Err.	Corr.
195	3	L. <i>J. un.</i> §. 9. <i>sch. II.</i>	I. <i>J. Un. Pr.</i> §. 9. <i>sch. II.</i>
	8	8, 90.	890.
196	10	moralis, quod	moralis quod
	33	(§. 135)	(§. 137.)
197	2	coligitur	cogitur
198	8	II. <i>sc.</i> IV. v. 82	II. <i>Sc.</i> IV. v. 83.
199	5	<i>vita, jussis</i>	<i>vita jussis</i>
201	3	§. 147.	§. 747.
	11	L. 213. D.	L. 213. §. 1. D.
	16	<i>his, qui</i>	<i>his, quæ</i>
202	29	Ulpiano	Paulo
	31	<i>de retin. vel o-</i> <i>mit.</i>	<i>de adquir. vel amit.</i>
203	5	corrumpe,	corrumpe-
205	4	Stobeum	Stobæum
	15	(§. 134)	(§. 136.)
206	25	<i>ut se vitam,</i>	<i>ut se, vitam,</i>
207	21	(§. 84, <i>sch.</i>)	(§. 148. <i>sch.</i>)
208	4	(§. 135)	(§. 135. <i>sch. I.</i>)
209	3	Caius scribit: <i>Jus</i>	Cassius scribit; <i>idque jus</i>
	23	(§. 154, 142)	(§. 145. 142.)
210	3	<i>Quæ infr. cred.</i>	<i>Quæ in fr. cred.</i>
	22	<i>Obs. XXXVII.</i> §. 12	<i>Obs. XXXVII. §. 11.</i>
211	13	contrariam	contrarium
	27	(§. 132)	(§. 143.)
212	2	§. 9.	§. 10.
213	25	<i>J. N. & G. I.</i> <i>VI. 7.</i>	<i>J. N. & G. I. VII. 7.</i>
	26	<i>Pr. I. §. 237;</i> DARIESIUS <i>I. J. U. §. 253,</i>	<i>Pr. I. §. 235. 237. DA-</i> RIESIUSI. <i>J. U. §. 153.</i>

Pag.	lin.	Err.	Corr.
214	17	§. 121.	§. 131.
215	11	<i>facientem, quod</i>	<i>facientem quod</i>
216	19	sicut	si ut
	30	<i>ad quod</i>	<i>in quo</i>
218	28	scopum	statum
119	10	C. 1. §. 11.	C. 1. §. 13.
	18	<i>de Div. 11.</i>	<i>de Civ. XI.</i>
220	14	L. 13. D.	L. 13. §. 1. D.
	25	C. VIII. §. 31	C. VII. §. 2.
221	26	distinxit ; ... ex L. 60.	distinxit ; ex L. 10.
	27	§. <i>Inst.</i>	§. 3. <i>Inst.</i>
	33	L. 179	L. 197.
223	9	<i>Nat. D. II. 38</i>	<i>N. D. II. 58.</i>
224	25	§. 87.	145
225	9	§. 421.	§. 321
226	28	<i>verecundiam</i>	<i>verecundiæ</i>
	32	quam alii	quam alieni
227	13	ex L. 1.	ex L. 2.
	14	<i>de aq. & Aq. pl.</i>	<i>de Aq., & aq. pl.</i>
	17	112, <i>sch.</i>)	122. <i>sch.</i>)
	18	§. 160	§. 240. <i>sch.</i>
228	23	TERVERI, CHAR. MI- CHAELIS	TREUERI, CHAR- MICHAELIS
	36	§. 233.	§. 232.
229	12	ed setiam	sed etiam
	36	VIII, III, §. 3	VIII. III. §. 5.
231	17	uno quoque	unoquoque
	27	IV. II. §. 11.	II. §. 11.
	30	I. B. & P. I. §. 8.	I. B. & P. I. I. §. 8.
232	26	(§. 18)	(§. 82)
	32	(§. 164)	(§. 165.)
233	22	(§. 134)	(§. 165)

Pag.	lin.	Err.	Corr.
	31	id est promtitudo, quod alii bonum est, agendi	id est, promptitudo quod alii bonum est agendi,
238	15	Stoici	Stoici
	31	Epist I.	Epist. XVI.
240	9	Ofilii	Ofilii.
241	24	VII. 29	VII. 26.
242	4	(§. 44, sch.)	(§. 45. sch.)
	13	L. 16, §. 2.	L. 16. §. 1.
244	11	siquis caut. jud.	siquis caut. in jud.
246	6	florum	filiorum
	31	assignatur	assignantur
248	14	(§. 29)	(§. 33.)
249	34	(§. 137, sch.)	(§. 30. sch.)
250	18	Inv. I.	Inv. I. 21.
251	28	Ottoni	Othoni *
254	19	influisse	influxisse
255	6	L. I. §. 1.	L. I. §. 4.
	17	I. §. 2.	I. §. 1.
	18	de naut. caup.	Naut. caup.
256	2	L. 5. §. 6. & 7. ad L.	L. 5. §. 6. & 7. C. ad L.
	28	(§. 48, sch.)	(§. 47 sch.)
258	3	æpe	sæpe
	10	in superos	in superis.
	16	(§. 37)	(§. 38.)
	32	41 ÷ de R. Jur.	41. de R. Jur. in 6.
259	6	arcesserunt	arcessierunt
	11	inquit, si	inquit, ei, si
	23	sommo	somnio
260	22	voluntaria	involuntaria.
	29	Divinat. C. VI	Divinat. II. C. 71.
261	5	Off. Præf.	Off. Præs.
262	6	cæcutiant	cæcutiunt

* Vertus Vitellio.

Pag.	lin.	Err.	Corr.
	7	stauant	statuunt
	8	quærat ^r	quæritur
	20	pro Lycurg. pag.	pro Lycurg. liber. pag.
	36	Rom. IV. 4.	Rom. IV. 8.
263	4	(§. 49)	(§. 40.)
264	33	(§. 155)	(§. 156.)
265	10	Fast. II, 819.	Fast. II. 829.
	24	<i>animum</i>	<i>animam</i>
	28	<i>filiam</i>	<i>filium</i>
	35	N. A. XII. 8.	N. A. XII. 7.
266	7	CIGERO	CICERO
	14	I. J. Un.	I. J. Un. *
267	9	nox act.	<i>nox. act.</i>
	13	XXV. C. 40.	XXVI. C. 40.
268	23	(§. 168)	(§. 186.)
269	2	(§. 64, <i>sch.</i>)	(§. 165. <i>sch.</i>)
	6	Matth. XIII.	Matth. XXIII.
	8	<i>accipiunt</i>	<i>accipient</i>
	27	<i>prærogativa peccamus</i>	<i>professione peccamus</i> * *
270	8	(§. 73)	(§. 73. <i>sch.</i>)
	35	<i>veniam tam dari</i>	<i>veniam mage dari</i>
271	22	Ph. Pr. A. I.	Ph. Pr. P. I.
272	11	L. 23.	L. 23. §. 4.
	23	Off. L. 8.	Off. I. 8.
274	10	D. de oblig.	D. de Verb. oblig.
275	29	L. 21	L. 32.
277	5	(§. 54)	(§. 55.)
	30	L. 198.	108.
	33	<i>si ad delict</i>	<i>si adv. delict.</i>
278	19	<i>natura</i>	<i>naturam</i>
	24	<i>recedisse</i>	<i>occidisse</i>
281	9	v. 333.	v. 334.

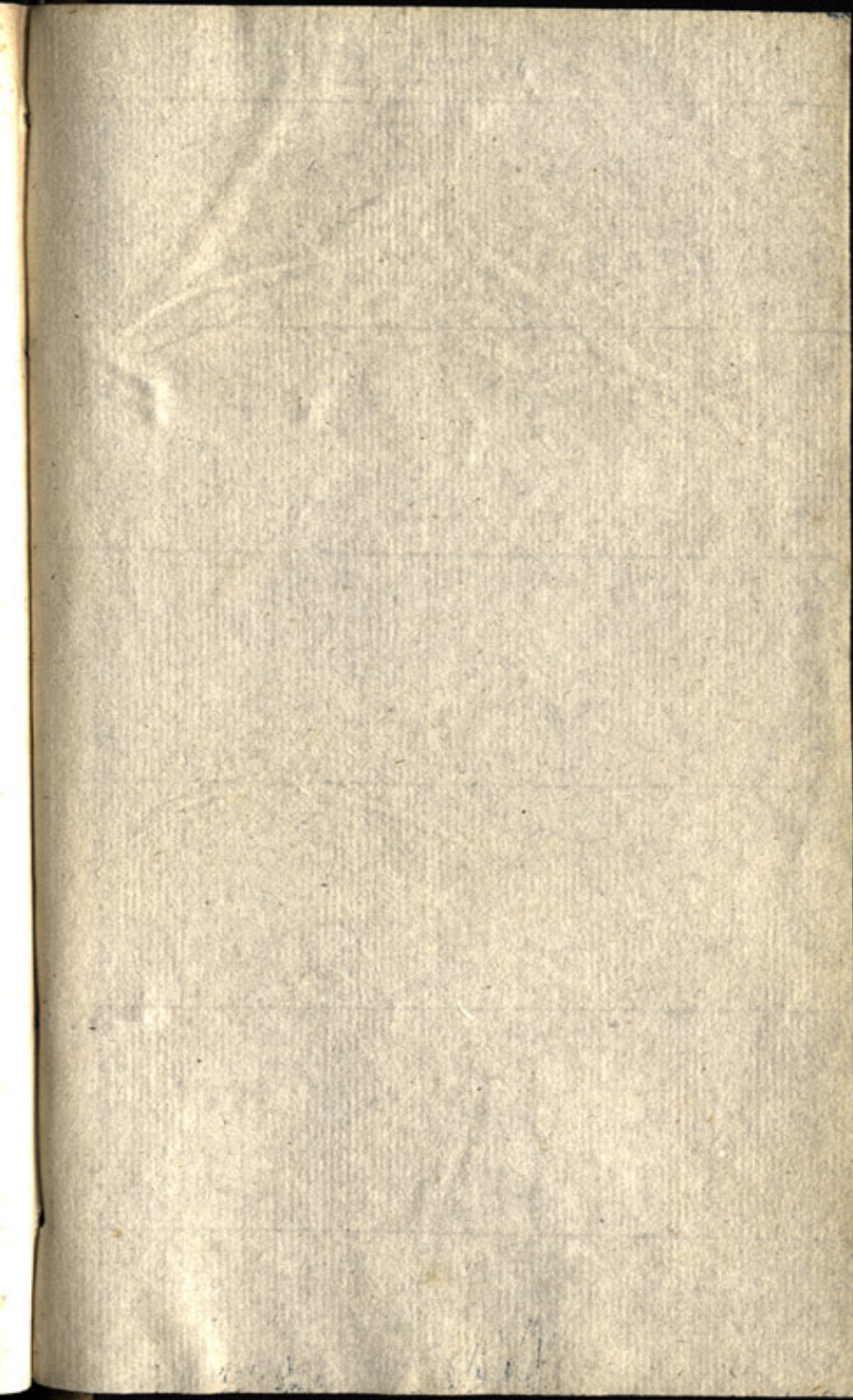
* Forte in editione alia ab illa Jenensi an. 1764.

** Lib. IV. C. XII. p. 83. in edit. Baluz. an. 1684.

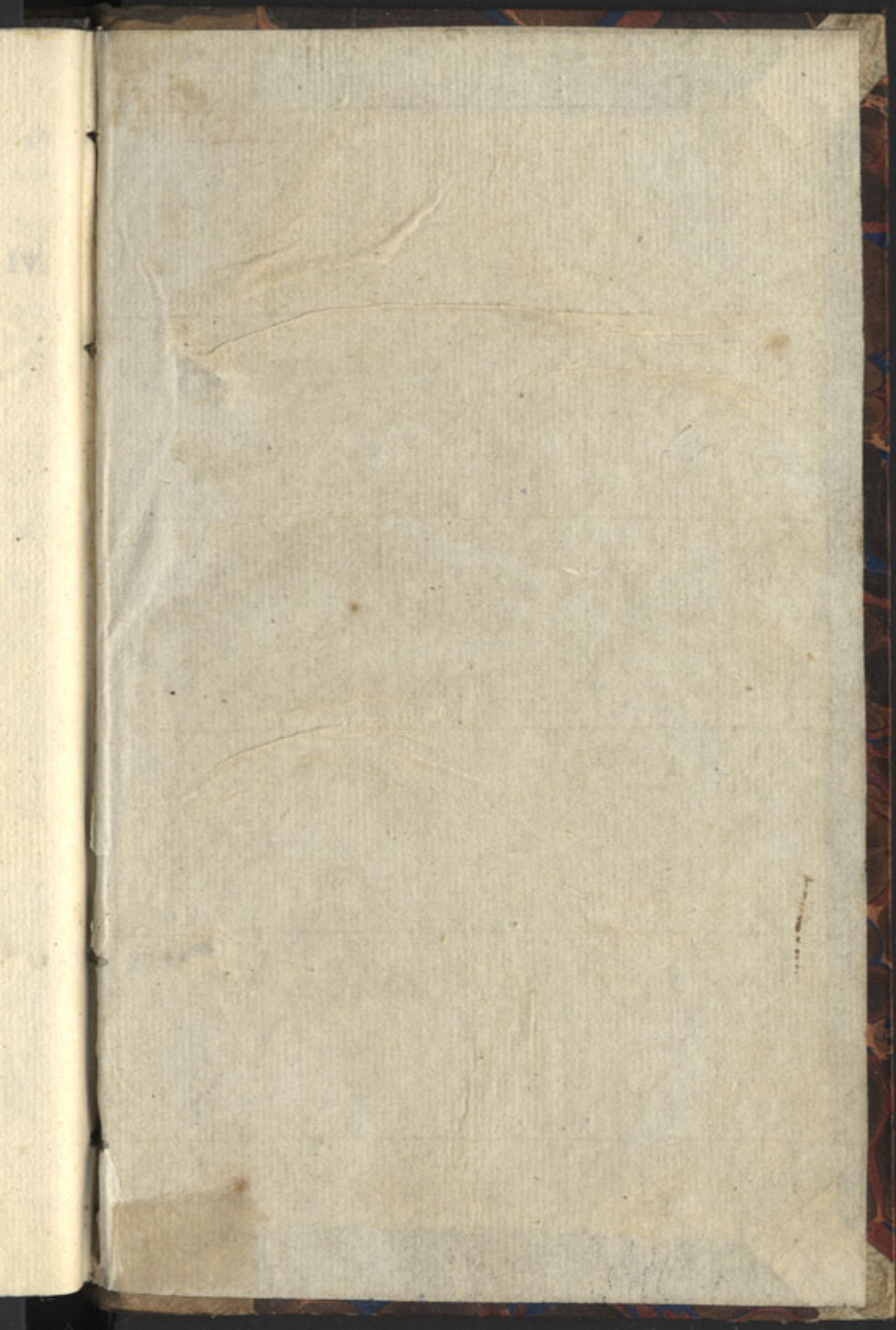
Pag.	lin.	Err.	Corr.
	29	El X, v. 13;	El. X. v. 43
282	31	Nat. D. III 5.	Nat. D. III. 35
283	6	C. 53.	C. 58.
284	25	<i>commiserunt</i>	<i>commiserint.</i>
	27	<i>peccarunt,</i>	<i>peccarint.</i>
286	5	Matth. V, 33.	Matth. V. 34.
	14	BURLAMAQ.	BURLAMAQ. VIII. §.
		II. IX. §.1.	I.
	25	(§. 89)	(§. 79)
	30	(§. 84.	(§. 74.
287	34	Timot.	Timol.
289	15	XXX, 7:	XXXV. 4.
	18	XV, 25	XVI. 25.
290	19	interna	interea
	25	53, quia	59. quia
291	23	nec secus	ne secus
	25	at iniquis	at inquis
293	7	§. 1. seq.	§. 6. seq.
294	23	<i>nostra jure</i>	<i>nostro jure</i>
297	14	(§. 72)	(§. 73)
298	18	I. II, 2, Q.	I. 2. Q.
	28	(§. 305)	(§. 205.)
299	16	<i>confisi</i>	<i>confisi</i>
300	27	L. 17.	L. 24.
301	22	CAJUS	ULPIANUS
	27	Ex qua objecta L.	Quæ ex objecta L.
303	33	Natan	Nathan
307	8	obligationem	obligationum
308	11	discrepandis	describendis
	19	<i>Orat.</i> 48	<i>Orat.</i> I. 48.
310	29	videretur; ANT.	videretur ANT.
	33	Off. I, 44.	Off. I. 43.
312	24	II, 22, 52.	II. 22. 53.
313	6	<i>confingat</i>	<i>confingat</i>

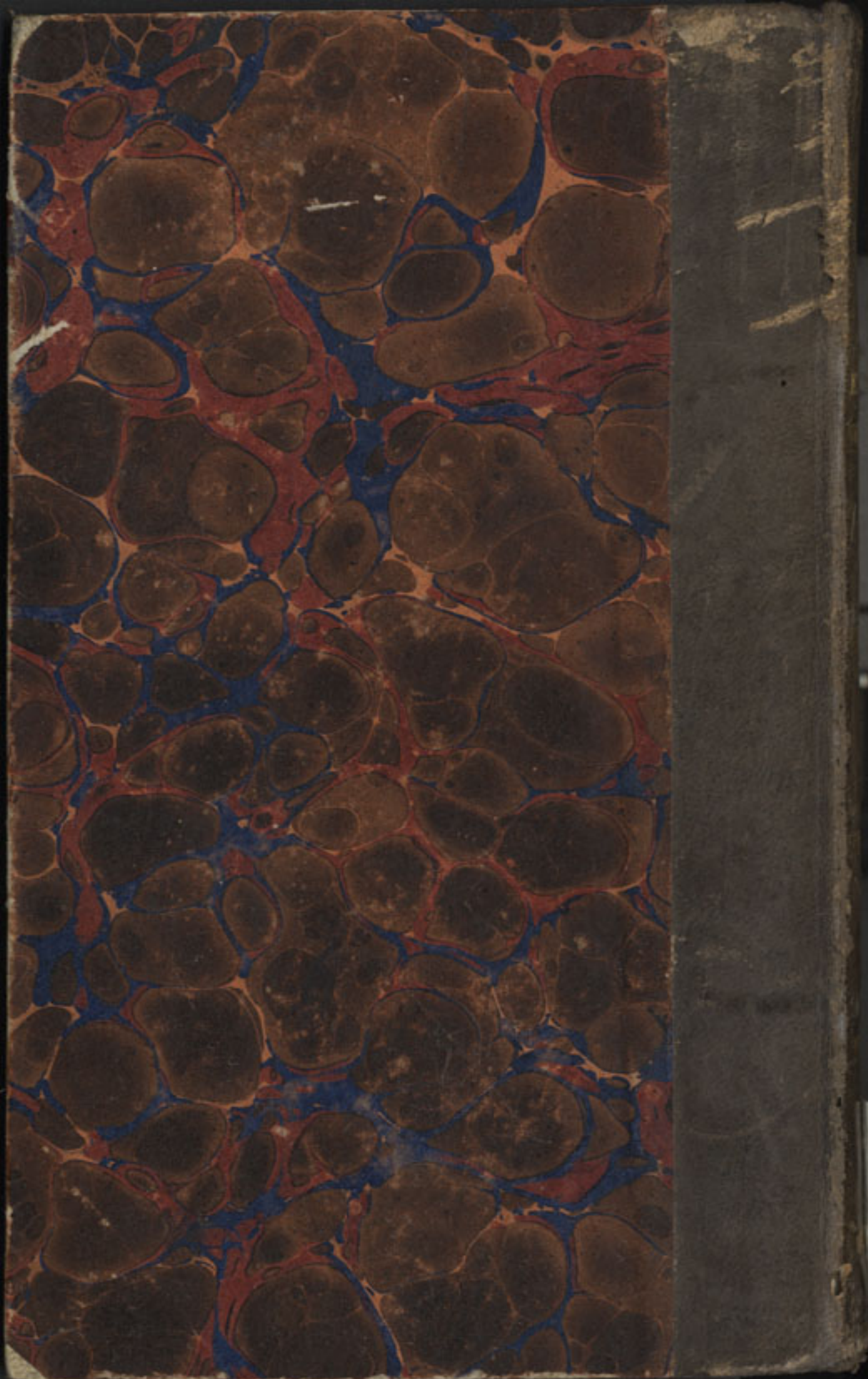
Pag.	lin.	Err.	Corr.
314	3	bonos fiunt	bonos mores fiunt
	4	(§. 85)	(§. 85. <i>sch.</i>)
316	8	(§. 139)	(§. 136.)
317	6	hominum	hominem
	19	Off. III, 16,	Off. I. 16.
319	6	intra	infra
320	28	L. 29	L. 9.
321	26	<i>Politicum</i>	<i>poplicum</i>
	27	GRUNTER <i>In-</i>	GRUTER <i>Inser. pag.</i>
		<i>scr. pr.</i>	
323	3	§. 280.	§. 208.
324	3	Sect. V.	Sect. VII.
325	15	<i>Uirg. Georg.</i>	<i>Uirg. Æn.</i>
327	24	<i>natura ; inde</i>	<i>natura petitem ; inde</i>
	33	(§. 216	(§. 218.
328	21	(§. 210	(§. 219.
331	16	nec secus	ne secus
332	9	<i>Gnathonum</i>	<i>Gnathonem</i>
	31	(§. 8)	(§. 89.)
334	25	I, I, §. 6,	I. II. §. 6.
335	15	L. II, C. II,	L. I. C. II.
336	6	L. I, §. 75;	C. I. §. 75.
337	33	I. Cor. XI,	I. Cor. IX.
338	16	proprius	propius
	25	I, I, I, 6, <i>Viebi-</i>	I. II. 6. <i>Videbimus</i>
		<i>mus</i>	
339	7	ut illarum	ut illorum
340	6	calidam	solidam
341	7	(§. 220)	(§. 142.)
342	31	repetitur	reperitur
343	22	<i>Pand. sq.</i>	<i>Pand. sp.</i>
344	7	Angulos	Anglos
345	6	(§. 8)	(§. 10. <i>sch.</i>)
346	19	<i>edit. ser.</i>	<i>edit. Ser.</i>
347	17	Helen. v. 92, 8.	Helen. v. 928.

Pag.	lin.	Err.	Corr.
349	16	II, §. 17,	I. I. §. 17.
	26	Exod. XXI. 19,	Exod. XXI. 14.
350	25	XXI, 14, 15,	XXI. 15.
	35	L.IV.C. I, & C. IV.	L. IV. C. II. & C. IV.
351	3	(§. 221)	(§. 220.)
352	15	L. 2, §. fin.	L. 2. §. 5.
353	14	(§. 178	(§. 166.)
354	26	constitutioni	constitutione
356	9	Clem. unic.	Cap. unic.
361	2	γενεαλογικῶσ	γενεαλογικῶσ

Page	Line	Text	Text
349	16	El. p. 15	El. p. 17
	16	El. p. 16	El. p. 18
350	15	NK. p. 15	NK. p. 15
	15	L. p. C. 1 & C. 2	L. p. C. 1 & C. 4
351	5	(p. 12)	(p. 12)
352	5	(p. 13)	(p. 13)
353	5	(p. 14)	(p. 14)
354	5	condition	condition
355	5	Clara. v. 100	Clara. v. 100
356	5	condition	condition

MARTINI

EXERCITATION,

Sala

Gab. 1

Est. 8

Tab. 1

N.º